

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Květoslav Back

Moravská šlechta a novokřtění. Příklad panství Mikulov a Slavkov

Moravian Nobility and Baptists. The Example of Domaine Mikulov and Slavkov

Praha 2022

Vedoucí práce: PhDr. Jan Zdichynec, Ph.D.

Poděkování:

Rád bych poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce panu PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D. za odborné vedení a věcné připomínky a rady při zpracování mé bakalářské práce, rovněž tak za jeho trpělivost, ochotu a vstřícnost při konzultacích.

Současně bych rád poděkoval i pracovníkům Moravského zemského archivu v Brně a Moravského zemského muzea v Brně, zejména pak PhDr. Aleně Kalinové, kurátorce sbírky keramiky Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 14. srpna 2022

Květoslav Back

Klíčová slova

novokřtění; jižní Morava; 16. století; habsburští panovníci; moravská šlechta; sídla novokřtěnců; rekatolizace; vypovězení; panství; Mikulov; Slavkov; každodenní život

Klíčová slova (anglicky):

Baptists; south Moravia; 16th century; Habsburg rulers; Moravian nobility; the seat of the Baptists; recatholicization; expulsion; demense; Mikulov; Slavkov; everyday life

Abstrakt (česky)

Cílem této bakalářské práce je podat obraz o působení komunity novokřtěnců na jižní Moravě v letech 1526–1622, od jejich příchodu do relativně tolerantního prostředí až po vypovězení ze země po porážce stavů na Bílé hoře, a to zejména se zaměřením na vzájemný vztah novokřtěnců a moravské šlechty.

Pro posouzení dané problematiky jsem využil především text novokřtěnecké kroniky, zemská zřízení pro Moravské markrabství a z nevydaných archivních pramenů urbáře a daňové příznávací listy majitelů moravských panství. Seznámil jsem se i s výsledky předchozího bádání.

Pramenný výzkum ukázal, že soužití novokřtěnců a moravské šlechty bylo pro obě strany přínosné. Šlechta oceňovala pracovitost, skromnost a řemeslnou dovednost novokřtěnců a na oplátku jim poskytla podmínky pro usídlení, ochranu před katolickým panovníkem a určité zázemí i proti restrikcím obsaženým v zemských zákonech.

Tato mikrosonda ukazuje mimo jiné, že předpisy pro soužití náboženských skupin formované zemským sněmem nemusely být v každodenním životě konkrétních panství naplňovány úplně.

Abstract (in English):

The aim of this bachelor thesis is to give an account of the influence of the community of Baptists in South Moravia in the years 1526–1622, from their advent into a relatively tolerant environment, to the expulsion of the country after the defeat of the Estates in the Battle on the White Mountain, especially with a focus on the relationship between the Baptists and the Moravian nobility.

For the purpose of assessing this issue, I mainly used the text of the Baptist chronicle, land ordonnances and the archive sources of the urbarium and the tax return lists of the owners of the Moravian demesnes. I also became acquainted with the results of the work of earlier research.

Study of sources showed that the co-existence of the Baptists and Moravian nobility was beneficial for both sides. The nobility appreciated the diligence, modesty, and craftsmanship of the Baptists and, in return, provided them with conditions for their settlement, protection against the Catholic monarch and a certain background against the restrictions within the laws of the land.

This microsonde shows among others that the regulations concerning the cohabitation of various confessional groups formulated by the land diet were not absolutely put in to the everyday life of specific demesnes.

OBSAH

1	Úvod	9
2	Podstata novokřtěnectví a označování příslušníků hnutí	11
3	Badatelé	13
4	Vznik novokřtěnectví a vývoj hnutí do roku 1526	14
5	Čechy a Morava na počátku 16. století	17
6	Příchod novokřtěnců na Moravu	20
7	Členění novokřtěnců	22
	7.1 Dvojí lid	22
	7.2 Huterité	23
	7.3 Další sekty novokřtěnců	24
8	Pronásledování novokřtěnců za vlády Ferdinanda I. – normy na úrovni země ...	26
	8.1 Období let 1526–1535 – příkazy na zemské úrovni, příklad Brna	26
	8.2 Zemský sněm v roce 1535 a první vyhnání novokřtěnců z Moravy	28
	8.3 Zemské sněmy z let 1539–1540	29
	8.4 Závěrečné období vlády Ferdinanda I.	30
9	Zlatý věk moravských novokřtěnců	32
	9.1 Život novokřtěnců za vlády Maxmiliána II. a jeho následovníků	32
	9.2 Zdaňování novokřtěnců	33
	9.3 Život novokřtěnců v období zlatého věku	34
10	Definitivní vypovězení novokřtěnců	36
11	Prameny pro studium novokřtěnectví a archeologický výzkum	39
	11.1 Novokřtěnecká kronika	39
	11.2 Berní listy	40
	11.3 Urbáře a další písemné prameny	42
	11.4 Archeologický průzkum	43
12	Novokřtěnecké osídlení na jižní Moravě	44
	12.1 Panství Mikulov	45
	12.2 Panství Slavkov	51
	12.3 Další vybraná jihomoravská šlechtická panství	52
	12.3.1 Panství Břeclav	53
	12.3.2 Sídlo Velké Bílovice	54
	12.3.3 Panství Dolní Kounice	55

12.3.4	Panství Hodonín	56
11.3.5	Panství Židlochovice	57
13	Závěr	58
14	Seznam pramenů vydaných a nevydaných	60
15	Seznam použité literatury	61
16	Seznam obrázků	64
17	Seznam zkratk	65
Příloha 1	Ukázka novokřtěneckých fajánsí, vystavených v prostorách Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně	66
Příloha 2	Zápis z novokřtěnecké kroniky, vztahující se k mandátu z 28. 9. 1622	68
Příloha 3	Ukázka textu ze dvou zpracování novokřtěnecké knoniky	69
Příloha 4	Příznávací berní list Jana z Lipého a na Krumlově z roku 1589	70
Příloha 5	Příznávací berní list Oldřicha z Kounic a na Slavkově a Ždánicích z roku 1589	71
Příloha 6	Příznávací berní list Oldřicha z Kounic a na Slavkově a Ždánicích z roku 1592	72
Příloha 7	Mercatorova a Kaeriova kopie Fabriciovy mapy Moravy	73
Příloha 8	Lokality novokřtěneckých sídel na jižní Moravě v posledním desetiletí 16. století	74
Příloha 9	Přehled novokřtěneckých sídel na panstvích moravské šlechty	75
Příloha 10	Zápis z novokřtěnecké kroniky – spor s kardinálem r. 1599	76
Příloha 11	Zápis z novokřtěnecké kroniky – spor s kardinálem r. 1614	79
Příloha 12	Zápis z novokřtěnecké kroniky – panství Břeclav	80

1. Úvod

Na Moravu přišli novokřtění v roce 1526. Morava byla tehdy zemí relativní náboženské svobody a tolerance, kde novokřtění našli optimální podmínky pro rozvinutí svých duchovních ideálů a svého životního stylu, ke kterému náleželo dodržování náboženských zásad, kolektivní soužití a tvořivá práce. Přes dvojí oficiální vypovězení ze země v letech 1535 a 1547 na Moravě setrvali. Následovalo tzv. zlaté období působení novokřtěnců, ve kterém vybudovali mnoho nových sídel. Postupující protireformace však příznivé životní podmínky narušila. Po téměř stoletém působení byli novokřtění v roce 1622 z Moravy definitivně vypovězeni.

Tato práce by měla přispět k rozšíření pohledu na vzájemné soužití novokřtěnců a moravské šlechty a na vývoj jejich vztahů v kontextu s měnicími se dějinami 16. a počátku 17. století. Pokusí se ukázat propojenost vztahů mezi novokřtění a šlechtou, výhody plynoucí oběma stranám z postoje, který zaujímala moravská šlechta, pokud se týká novokřtěnců, vůči habsburským panovníkům.

V první části práce bude specifikováno novokřtěnectví a popsán vývoj počátků tohoto hnutí. Reformační hnutí v západních zemích a s ním související formování novokřtěnectví zachytili ve svých pracích například čeští historikové Vít Vlnas a Eduard Maur. Dále bude pojednáno o celkové situaci, jaká panovala v Čechách a na Moravě na počátku 16. století, tedy před příchodem novokřtěnců na Moravu.

Téměř stoleté působení novokřtěnců na Moravě bude v práci rozděleno do čtyř období. Prvním bude příchod novokřtěnců na Moravu, v rámci kterého bude specifikováno i členění novokřtěnců. Důležitým oddílem bude v práci zachycené období vlády Ferdinanda I., který se významně podílel na vypuzování novokřtěnců z Moravy. V této části práce bude využito především edičně zpřístupněných pramenů, týkajících se moravských zemských sněmů. Editory těchto pramenů byli František Kameníček a Dalibor Janiš. Na úrovni zemských sněmů probíhala mimo jiného i jednání o novokřtěncích a v listech panovníka i moravských stavů a v usneseních zemských sněmů je zachyceno úsilí moravské šlechty o zachování novokřtěnců na jejich panstvích. Třetí období působení novokřtěnců na Moravě, nazývané zlatý věk, pojedná i o zdaňování novokřtěnců. V této části bude využito pramenů, získaných v Moravském zemském archivu v Brně. Definitivním vypovězením novokřtěnců z Moravy se bude zabývat závěr této části práce. V něm bude z pramenných zdrojů využito především novokřtěnecké kroniky (ve zpracování autorů Zieglschmida, Wolkana, Becka), která je z hlediska celé práce stěžejním pramenem, zachycujícím bezprostředně události dané doby. Text práce pojedná v další části o pramenech, důležitých pro studium novokřtěnectví.

Závěrečná část práce obsáhleji popíše novokřtěnecké osídlení na jižní Moravě. Tato část bude rozčleněna podle jednotlivých panství. Jako stěžejní byla zvolena panství Mikulov a Slavkov, která patřila k významným sídlům z hlediska působení novokřtěnců. Pro zachycení života novokřtěnců a vztahů mezi nimi a šlechtou byla vybrána i další jihomoravská panství jako Břeclav, Dolní Kounice, Hodonín či Židlochovice. I v této části práce je vedle poznatků získaných z prací badatelů, zabývajících se problematikou novokřtěnců, využito jako zdroje informací především novokřtěnecké kroniky.

2. Podstata novokřtěnectví a označování příslušníků hnutí

Sami příslušníci této skupiny reformního náboženského hnutí se mezi sebou označovali prostě jako bratři, vyznavači nebo „praví“ křesťané a o své komunitě mluvili jako o „Obci Kristově“.¹

Ze strany okolní společnosti však začali být uváděni hned pod několika názvy. Nejčastěji se vyskytuje pojmenování slovem „novokřtění“, méně pak „anabaptisté“. Tyto výrazy přitom neoznačovaly žádné jednotné náboženské hnutí s přesně vyjádřenými věroučnými články. Jednalo se o původně hanlivé přízvisko, které jim bylo vtisknuto ze strany jejich pronásledovatelů. Slovo anabaptista pochází ze středověké řečtiny, je složené z řeckého ana- (předpona opět) a latinského baptista (od řeckého baptisma = křest).² Tomuto řeckolatinskému slovu odpovídá české slovo „novokřtětec“. Pojmenování vznikla v návaznosti na jednu z hlavních idejí hnutí – novokřtění zavrhovali křest dětí a hlásali nový křest v dospělosti, kdy je jedinec již schopen sám se rozhodnout pro víru v Ježíše Krista, a tím i pro křest. Vedle hanlivého podtextu bývalo označení „anabaptista“ také často spojováno s nařčením z kacířství.³ Při studiu pramenů jsem se setkal pouze s výrazem „novokřtění“. Jednání zemských sněmů na Moravě byla až do bitvy na Bílé hoře vedena téměř výhradně českým jazykem a v českém jazyce byla zveřejňována i usnesení zemských sněmů. Také příznávací berní listy jsou v českém jazyce a tito lidé jsou v nich uváděni jen jako „novokřtění“.

Na Moravě příslušníky anabaptistů nazývali novokřtění, ale také toufary. Pojmenování toufar vzniklo z německého Wiedertäufer (der Wiedertäufer = novokřtětec, anabaptista).⁴

Dalším hojně používaným označením je pojem „habání“. Původ tohoto slova se pokoušeli objasnit již v minulosti mnozí badatelé, dodnes však neexistuje jednotný názor, odkud se vzalo a co se jím rozumí. Mnozí badatelé se přikláněli k názoru, že slovo je německého původu, že se jedná o zkomoleninu od německého výrazu „Haushaben“, které se později začalo používat pro označení příslušníků novokřtěneckého hnutí. Pojem „Haushaben“ (z němčiny das Haus = dům, haben = mít, vlastnit) je v tomto případě potřeba chápat jako společný majetek příslušníků novokřtěneckých dvorů, podle některých badatelů mělo slovo habán označovat majitele domu.⁵ Slovo „habán“ se v době pobytu novokřtěnců na jižní Moravě nepoužívalo, vžilo se až později na Slovensku. Ve Slovníku naučném Dr. Františka

¹ Vít VLNAS, *Novokřtění v Münsteru*, Praha 2002, s. 10.

² Josef HOLUB – Stanislav LYER, *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*, Praha 1982, s. 77, 92.

³ V. VLNAS, *Novokřtění*, s. 10; Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 6–7.

⁴ František KALESNÝ, *Habání na Slovensku*, Bratislava 1981, s. 11.

⁵ F. KALESNÝ, *Habání*, s. 8.

Ladislava Riegra je pod heslem „habáni“ uvedeno: „Habani zovou se na Slovensku bydlící potomci anabaptistův čili novokřtěncův, z Německa do Moravy a odtud ještě v XVI. století na Slovensko se přestěhovavších, kdež i některé slov. rodiny do jich spolku přestoupili, ano i někteří velmoži přízeň svou jim věnovali. O původu slov. jména habani nelze nic jistého udati, to však pravdě podobné jest, že ne oni sami sebe, ale že je jiní z počátku tímto, snad posměšným jménem nazývali, které nyní u nich samých zobecnělo.“⁶ Poprvé se s pojmenováním „habán“ setkáváme v 17. století v listině z 11. června 1667, ve které se slovo „habán“ používá pro označení těch bývalých příslušníků novokřtěneckých dvorů, kterým hrabě Adam Czobor daroval pozemky a usadil je ve své poddanské obci Stráž nad Myjavou.⁷ V současnosti pojmenování habán ztratilo urážlivý charakter, přešlo do neutrální polohy a všeobecně se rozšířilo v popularizační i odborné literatuře. Výrazy habánský, habánská znamenají i jakýsi druh kvality (např. habánská keramika).⁸

⁶ F. L. RIEGER, *Slovník naučný, Díl třetí*, Praha 1863, s. 554–555.

⁷ František KALESNÝ, *Habáni na Slovensku*, Bratislava 1981, s. 8–12. Pojmenování habán je třeba „chápat“ jako lidové. Sami novokřtění výraz habáni nepokládali za příliš uctivý a slušný, pokládali ho za nadávku a protestovali proti němu. I z dalších dokumentů z pozdější doby vyplývá, že název habán v té době byl názvem posměšným a urážlivým. Stalo se označením pro lidi, kteří sice zchudli zkonfiskováním majetků na Moravě, ale v novém prostředí na Slovensku se stali chamtivými, shromažďujícími majetek. Hanlivé označení mohlo vzniknout již za třicetileté války, během které se na slovenském venkově vypěstoval odpor vůči novokřtěncům, neboť ve svých dvorech netrpěli tak velkým nedostatkem jako obyvatelstvo vesnic a městeček.

⁸ F. KALESNÝ, *Habáni*, s. 12.

3. Badatelé

Problematika života novokřtěnců na jižní Moravě a rozsah osídlení přitahovaly pozornost badatelů již od konce 19. století.

Antonín Gindely (1829–1892) byl český historik a archivář. V letech 1862–1892 působil jako zemský archivář, byl nástupcem Františka Palackého ve funkci zemského historiografa. Od roku 1867 byl řádným profesorem pražské univerzity. Zabýval se především dějinami 16. a 17. století.⁹

Historik František Kameníček (1856–1930) - absolvent Univerzity Karlovy v Praze – se stal roku 1917 řádným profesorem českých a kulturních dějin. Známy je jako editor pramenů k dějinám Moravy. Editorem pramenů zemského práva je i současný historik Dalibor Janiš, který se zabývá dějinami středověku a novověku se zaměřením na právní dějiny.

František Hrubý (1887–1943) byl český historik a archivář. V letech 1927–1937 zastával funkci ředitele Moravského zemského archivu v Brně, poté až do roku 1943 působil jako univerzitní profesor na Masarykově univerzitě v Brně.¹⁰

Historik a archivář Metoděj Zemek (1915–1996) byl absolventem filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. V letech 1960–1980 působil jako ředitel okresního archivu v Mikulově. Je autorem mnoha publikací vztahujících se k místním a církevním dějinám.¹¹

Jiří Pajer (nar. 1948) je současný historik a archeolog, který působí jako soukromý vědecký pracovník. Jeho publicistická práce ohledně novokřtěnců je rozsáhlá a značně komplexní. Z hlediska své profese se hlouběji zaměřuje na studium archeologických nálezů, lokalizaci sídel a novokřtěneckou keramiku.

Všechny výše jmenované osobnosti se zabývaly problematikou novokřtěnců a jejich životem na jižní Moravě. V průběhu doby se stávalo, že původní literatura se začala jevit jako nespolehlivá nebo neúplná a ukázala se nutnost její revize. Docházelo a dochází k novým archeologickým nálezům či objevování nových pramenů a v návaznosti na to jsou postupně upřesňovány i informace, týkající se dané problematiky.

⁹ <https://www.symposionbooks.com/cz/autori/karta/175/>, náhled 22.6.2018.

¹⁰ https://encyklopedie.brna.cz/home-mmb/?acc=profil_osobnosti&load=118, náhled 22.6.2018.

¹¹ https://cs.wikipedia.org/wiki/Metoděj_Zemek, náhled 22.6.2018.

4. Vznik novokřtěnectví a vývoj hnutí do r. 1526

Vznik novokřtěnectví je spojen s reformačními proudy Evropy, které se rozvíjely kolem roku 1500. Reformace se od samého počátku rozdělila na řadu velkých vyznání – luteránství, kalvinismus, zwingliánství, anglikánství – a vzniklo i množství náboženských sekt.¹² Křtění (tak byli označováni ti, kteří přijímali svátost křtu poprvé ve věku dospělosti) a novokřtění, anabaptisté (tak byli označováni ti, kteří se dávali křtít znovu) tvořili v první fázi německé reformace jádro její radikální složky.¹³

V saském Wittenbergu se na sklonku roku 1521 objevila skupinka laických kazatelů, tzv. „proroků“, kteří byli krátce předtím vypuzeni z města Cvikova. Ve svých zanícených projevech volali po zrušení klášterů, odstranění všech soch a obrazů z chrámů a po zavržení dosavadní „papeženecké“ liturgie. Cvikovští doplňovali svá kázání proroctvími o brzkém konci světa a novém Kristově příchodu. Jejich výzvy a apokalyptické předpovědi pak vedly k obrazoborectví, útokům vůči řeholníkům i k prostému rabování.¹⁴ Učení Cvikovských už v sobě obsahovalo řadu novokřtěneckých prvků. Křesťanství chápali jako věc osobního rozhodnutí. Písmo nemá zůstat literou, ale má přejít člověku do krve. Jen dospěle uvědomělý může přijmout křest a vzít na sebe poslání nápravy světa.¹⁵

Martin Luther – profesor biblické teologie na univerzitě ve Wittenberku – vstoupil do povědomí veřejnosti na přelomu let 1517/1518, kdy dal veřejně vyvěsit svých 95 tezí, ve kterých protestoval proti kupčení s odpustky.¹⁶ Proti Cvikovským a jejich příznivcům vystoupil ve svých kázáních v březnu 1522. Prosazování náboženství cestou světských příkazů a násilí odmítal a označoval je za pohrdání křesťanskou svobodou, jejímž znakem je láska. Kázal, že při nápravě církve existuje jen právo Slova. Pohrdání obrazy a svátostmi odsoudil jako slabost ve víře.¹⁷

K představitelům proudu raných novokřtěnců patřil Lutherův žák Thomas Müntzer. Po ročním působení ve Cvikově, kde byla jeho kázání zaměřena na současný úpadek církve, byl z tohoto města vypovězen. Mezi Müntzerovy požadavky patřil i ten, že vše má být společné. Rok 1521 je spojen s jeho pobytem v Čechách, především v Praze. Jeho záměrem bylo získat zde spojence pro německou reformaci. Byl přesvědčen, že odtud vzejde nová církev – „apoštolská církev“. Jeho pojetí reformace spočívalo v rozdělení na „vyvolené boží“ a „zavržené“, zaobíral se i myšlenkou vyhlazení bezbožných. Náboženské i politické poměry

¹² Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy, díl 2, Morava reformace, renesance a baroka*, Praha 1995, s. 14.

¹³ Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 350.

¹⁴ Vít VLNAS, *Novokřtění v Münsteru*, Praha 2002, s. 11–12.

¹⁵ Amedeo MOLNÁR, *Na rozhraní věků*, Praha 1985, s. 209.

¹⁶ J. MACEK, *Víra a zbožnost*, s. 336.

¹⁷ A. MOLNÁR, *Na rozhraní*, s. 209–214.

v Čechách však nebyly Müntzerově pojetí reformace příznivé, zdálo se být příliš radikální a jeho záměr se setkal s neúspěchem. Z doby Müntzerova pražského působení pochází jeho svolání k husitským Čechům – „Pražský manifest“. Dalším rozvíjením svých teorií dospěl později Thomas Müntzer k otevřené kritice Martina Luthera a přímé roztržce s ním a s jeho stoupenci.¹⁸ Na přelomu let 1524 a 1525 v období německé selské války se Müntzerovy ideje promítly do radikálního programu povstalců tzv. Artikulového listu. Sám Thomas Müntzer stál v čele povstání ve Frauenhausenu. Povstání bylo poraženo a Thomas Müntzer byl 27. května 1525 popraven.¹⁹

Od roku 1525 se novokřtěncí šířilo v jižním Německu, v rakouských zemích a ve švýcarském spříseženství. Ve švýcarském Curychu působil reformátor Huldrych Zwingli. Ten ve veřejné disputaci vystoupil proti curyšským anabaptistům, kteří se stavěli za učení Thomase Müntzera a vystupovali jak proti Lutherovi, tak proti němu. Zwingli zastával názor, že druhý křest je proti duchu Písma, neboť křest v biblickém smyslu může být uskutečněn pouze jednou za život. Přes Zwingliho vystoupení došlo k tomu, že 21. ledna 1525 vůdce curyšských stoupců hnutí Conrad Grebel znovu pokřtil bývalého kněze Georga Blaurocka z Churu. Blaurock následně znovu pokřtil jiných patnáct zastánců víry. V březnu a v listopadu 1525 se v Curychu uskutečnily další disputace, ze kterých vyšel Zwingli jako vítěz, neboť anabaptisté s obhajobou svého učení na veřejnosti neuspěli.²⁰

Anabaptisté si zvolili cestu „podzemní církve“. Začali praktikovat nové křty dospělých a jejich veřejná vystoupení strhávala pozornost obyvatel. Na jedné straně získávali nové věřící, současně ale budili i pohoršení a dostávali se do konfliktu s úřady. V dubnu 1526 již platil pro usvědčené novokřtěnce trest smrti utopením. Novokřtěnci opouštěli svoji vlast a odcházeli na jihozápad Německa, do Rakous a do Tyrol, ale také do Čech a zvláště na Moravu. Vyobcování anabaptistů z lůna křesťanské společnosti formálně stvrdil mandát říšského sněmu ve Špýru z roku 1529.²¹

Český historik Vít Vlnas shrnuje působení novokřtěnců v této době slovy: „Anabaptisté netvořili ucelenou církev s pevnou organizační strukturou a všeobecně závazným učením. Poté co bylo rozptýleno do všech stran, stalo se celé novokřtěnecké hnutí pestrým shlukem místních obcí, vázaných zpravidla na osobu příslušného duchovního vůdce. Jenom zřídka,

¹⁸ Eduard MAUR, *Tomáš Müntzer*, Praha 1993, s. 80–163.

¹⁹ https://cs.wikipedia.org/wiki/Thomas_Müntzer, náhled 19.8.2020.

²⁰ Vít VLNAS, *Novokřtěnci v Münsteru*, Praha 2002, s. 15–16.

²¹ V. VLNAS, *Novokřtěnci*, s. 16–18.

například na Moravě či v podmínkách münsterské komuny, se tyto skupiny a skupinky dokázaly spojit do větších a hierarchicky vybudovaných celků.“²²

²² Vít VLNAS, *Novokřtělci v Münsteru*, Praha 2002, s. 18.

5. Čechy a Morava na počátku 16. století

Již za vlády Václava IV. utrpěla autorita římskokatolické církve. Hlavně proti církvi se obracelo mnohaleté reformní úsilí. Hnutí vedené Janem Husem postoupilo od kritiky k aktivnímu odporu. Po Husově smrti propuklo naplno. K výsledkům husitského hnutí patřilo především vytvoření stavovské společnosti a výrazné oslabení královské moci. Čechy byly od konce 15. století v Evropě zemí s nejvyvinutějším a nejmocnějším stavovským zřízením. Jagellonský věk (1471–1526) byl vzestupem stavovské monarchie, v níž neobyčejně vzrostl podíl šlechticů a měšťanů na státní moci.²³ V období panování Vladislava Jagellonského (1471–1516) spojovaly země Koruny české shodné vývojové tendence. Oslabilo se suverénní postavení panovníka, který musel respektovat zájmy stavovských obcí. Na konci 15. století jednotlivé korunní země i Koruna česká jako celek přijaly podobu dualistického státu, ve kterém se o moc dělily stavy s panovníkem. Stavy se výrazným způsobem chopily podílu na výkonné, zákonodárné i soudní moci. Panovníkův politický i ekonomický vliv výrazně poklesl. Poměr mezi panovníkem a stavy byl proměnlivý v závislosti na momentálních okolnostech. Tento systém, který byl dobudován na přelomu 15. a 16. století, vydržel až do Bílé hory.²⁴ Cesty jednotlivých zemí k prosazování stavovského modelu se však lišily.

V Čechách se stavovské struktury dotvářely až po vyřešení náboženských problémů v roce 1485. Na sněmu v roce 1497 byl urovnán dlouholetý spor mezi příslušníky vysoké a nižší šlechty rozdělením zemských úřadů.²⁵ Na Moravě byly důsledky husitství slabší a politická pozice panského stavu podstatně silnější. Moravská stavovská obec požívala rozsáhlých práv a široké autonomie, kterou získala v 15. století. Již král Matyáš Korvín ponechal urozené vrstvě dostatek politického prostoru, bral s nadhledem konfesijní příslušnost a zároveň projevoval vstřícnost vůči šlechtickým požadavkům. Rozumnou politiku prováděl i vůči moravským královským městům tím, že na ně nekladl mimořádné finanční nároky. Během své jednadvacetileté vlády vybíral s ohledem na vyčerpání oblasti v předchozích válkách a ve snaze upevnit své postavení zemskou berní pouze pětkrát – a stavové si za její povolení zpravidla vymohli významná privilegia.²⁶

Vladislavské zřízení zemské z roku 1500 omezilo značně královu pravomoc. Funkci kontrolního orgánu nad jeho záměry a rozhodnutími plnila královská rada. Vrcholným

²³ Josef MACEK, *Víra a zbožnost Jagellonského věku*, Praha 2001, s. 9–10.

²⁴ Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, sv. VI.*, Praha 2007, s. 481.

²⁵ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny*, s. 482.

²⁶ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny*, s. 463–4.

politickým orgánem byl zemský sněm, který povoloval zemské berně, vojenská tažení do zahraničí a svolával veřejnou hotovost.²⁷

Pokud se týká náboženské oblasti, v Čechách byl důležitým mezníkem tzv. kutnohorský náboženský smír z března 1485. Zklidnil náboženské poměry v zemi a uzákonil náboženskou koexistenci katolíků a utrakvistů. Uvedl v život zásadu, že každý člen stavovské obce i všichni poddaní mají svobodu vyznání buď pod jednou nebo pod obojí způsobou a nikdo je ke změně konfese nesmí nutit. Kutnohorský mír se ovšem nevztahoval na jednotu bratrskou, která zůstávala sektou stojící mimo zákon a působící v rozporu s kompaktáty. Jednota bratrská se musela formálně skrývat a řada dalších náboženských společenství, která v Čechách působila, zůstávala na okraji společnosti.²⁸

Na Moravě panoval v náboženské oblasti větší klid. Ke vzniku konfesijního pluralismu zde došlo mnohem dříve než v Čechách. Matyáš Korvín do náboženské oblasti kromě obsazování biskupského úřadu nezasahoval. V platnosti zůstávala kompaktáta, jejichž dodržování zajišťovalo zemské právo. Zemské právo upravovalo náboženské poměry přibližně ve stejné době a v podobném rozsahu jako v Čechách kutnohorský mír.²⁹ Zásada, že víra je darem Božím a že pro víru nemají být křesťané jakéhokoli konfesijního zaměření pronásledováni, se zde stala východiskem široké tolerance. Na rozdíl od Čech se na Moravě utrakvistická církevní organizace výrazně neprosadila. Naopak tu nabyla většího vlivu jednota bratrská, i když ani zde nebyla zahrnuta do zákonné úpravy náboženských poměrů.³⁰

Česká reformace poznamenala mentalitu obyvatelstva Čech a Moravy natolik, že v době nástupu novokřtěnců přijímalo náboženskou rozrůzněnost s mnohem větší dávkou samozřejmosti než lidé v zemích, které se teprve nedávno setkaly s důsledky německé a švýcarské reformace.³¹

Volba Ferdinanda I. českým králem vnesla do dualistického zápasu mezi panovníkem a stavy zcela nové prvky. V oblasti církevní politiky se Ferdinand I. českým stavům zavázal, že bude respektovat a chránit vedle katolicismu také utrakvismus. Tím si uvolnil ruce k zásahům proti stoupencům všech ostatních konfesí. Od února 1528 jednal se stavovskými předáky, jak vykořenit novokřtěnce coby bludnou sektu. Sněmovní usnesení hrozila hrdelními tresty všem

²⁷ Jaroslav PÁNEK, *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*, in: Karel MALÝ, Jaroslav PÁNEK, *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001, s. 13–26.

²⁸ Petr ČORNEJ – Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, sv. VI.*, Praha 2007, s. 454–7; Josef VÁLKA, *Doba náboženské koexistence a tolerance*, Písek 1995, s. 4; Jaroslav PÁNEK, *Moravští novokřtěnci*, in: *Český časopis historický*, 1994, č. 2, zde s. 247; Jaroslav PÁNEK, Oldřich TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2018, s. 204.

²⁹ P. ČORNEJ – M. BARTLOVÁ, *Velké dějiny*, s. 464.

³⁰ J. PÁNEK, *Moravští novokřtěnci*, s. 247.

³¹ J. PÁNEK, *Moravští novokřtěnci*, s. 244.

přistiženým novokřtěneckým kacířům, vrchnostem nařizovala, aby je vyháněly, ze svých panství a anabaptistické kazatele aby předávaly do vězení na Pražský hrad. Pronásledování donutilo většinu imigrantů, dočasně usedlých v Čechách, k odchodu na Moravu. Novokřtěnecví jako masové hnutí bylo v Čechách již v průběhu třicátých let 16. století zlikvidováno.

6. Příchod novokřtěnců na Moravu

Příchod novokřtěnců na Moravu se uskutečnil v době pro cizince velmi příznivé, protože Morava byla fakticky pod samosprávou moravských stavů orientovaných většinou protikatolicky a protihabsbursky a ochotných chránit exulanty.³² V období nástupu vlády Ferdinanda I. disponovaly moravské stavy rozsáhlými právy. Když na Moravě vznikaly první osady novokřtěnců, byly možnosti panovníka zasahovat do zemské samosprávy velmi omezené a panovník zde měl méně příležitostí k intervenci než v Čechách. Při jeho nástupu na český trůn se moravští stavové nespokojili s legální zárukou katolictví a utrakvismu, ale od počátku hájili princip, že vládce nemá právo zasahovat do konfesijních poměrů na šlechtických panstvích.³³

Příznivé podmínky pro usídlování novokřtěnců na jižní Moravě nevládly jen díky náboženské snášenlivosti, ale rovněž díky postoji moravských feudálů při budování feudálního velkostatku. V této době se měnila forma i cíl feudálního podnikání, docházelo k budování a rozšiřování hospodářských celků ve vlastní režii. Snahou bylo scelovat pozemkové državy a získat co největší počet poddaných, vesnic, městeček a měst. Vzhledem k tomu, že Morava pociťovala v době příchodu novokřtěnců nedostatek pracovních sil, byli stavové rádi, že se sem stěhovali osadníci z cizích zemí a mimo jiné osídlovali i vesnice zpustlé po válečných taženích.³⁴

První novokřtění přišli na Moravu v červnu 1526. Přišli z rakouského Štýrska pod vedením Balthasara Hubmeiera a usídlili se v Mikulově. Tento učenec a později kazatel v dómu v Řezně se po moru v roce 1521 a pobytu ve Waldshutu přiblížil k Lutherovu učení a rozmluva s Zwinglim ho získala pro reformaci. Brzy poté se jeho radikální smýšlení přiklonilo k curyšským anabaptistům. Dal se znovu pokřtít a sám začal ve Waldshutu křtít dospělé osoby. Po porážce selské války utekl do Curychu, pak se skrýval v Aušpurku a nakonec odešel na Moravu. Proč si tento učenec a kazatel zvolil za cíl cesty Moravu? Jeho pozornost k Moravě mohl podpořit jeho známý, štrasburský reformátor Wolfgang Capito, který v r. 1524 psal o markrabství moravském jako o zemi, kde se uchovaly myšlenky blízké čistému evangeliu, vyrostli zde noví křesťané a v mnoha městech je hlásáno slovo boží. O Moravě jako o evangelické zemi mluvili i další reformátoři. Hubmeiera a německé novokřtěnce ovšem Morava nepřitahovala jako vzor a model, ale spíše jako bezpečný útulek. Do Mikulova nepřicházeli proto, aby budovali obec novokřtěnců na husitských základech, ale

³² Metoděj ZEMEK, *Pokrokové prvky jihomoravských habánů*, in: Jižní Morava, 1979, zde s. 166.

³³ Jaroslav PÁNEK, *Moravští novokřtění*, in: Český časopis historický, 1994, č. 2, zde s. 248; Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy, díl 2, Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995, s. 17–18.

³⁴ M. ZEMEK, *Pokrokové prvky*, s. 164–166.

proto, aby získali ochranu pánů z Lichtenštejna a zároveň byli nablízku rakouským stoupencům radikální reformace.³⁵

V Mikulově založili příchozí novokřtění první anabaptistickou obec. Nalezli zde vstřícnou vrchnost, prostředí vhodné pro šíření své víry a tolerantní okolí. Majitelem mikulovského panství byl v té době Linhart z Lichtenštejna, který nejenže poskytl novokřtěncům ochranu, ale sám se také dal v roce 1526 podruhé pokřtít.³⁶

Hned po svém příchodu do Mikulova se začal Balthazar Hubmeier věnovat duchovnímu působení. Jeho výmluvná kázání lidé přijímali a dávali se znovu křtít. Díky volnosti, kterou Hubmeier dostal od mikulovských pánů, se zde mohl intenzivně věnovat literární činnosti. Jeho spisy se zabývaly tematikou křtu, Večeře Páně, víry a mnišství, církevní kázně, svobody vůle či náboženské svobody. Řadu svých spisů věnoval nejprřednějším členům moravských šlechtických rodů a nejvyšším zemským úředníkům. Jednak se touto formou snažil získat přední moravské feudály pro své hnutí, jednak tím docílil značného rozšíření svých spisů. Mezi těmi, kterým věnoval své spisy, byli Linhart z Lichtenštejna, nejvyšší zemský hejtman Jan z Pernštejna, nejvyšší zemský komoří Arkleb z Boskovic, jeden ze svých spisů připsal i přednímu moravskému humanistickému činiteli Martinu Göschlovi. V Mikulově sepsal Balthazar Hubmeier osmnáct spisů. K jejich šíření přispěla tiskárna provozovaná Simprechtem Sorgem, tiskařem, který byl Hubmeierovi oddaný a následoval ho do Mikulova. Jednou z prvních prací, které Hubmeier v Mikulově napsal a které byly vytisknuty Simprechtem Sorgem, patřil spis *Starí a noví učitelé o křtu věřících* (1526), kterým chtěl přesvědčit co nejvíce místních lidí o důležitosti křtu. Z dalších děl vytisknutých v Sorgově tiskárně je možné jmenovat *Důvod a rozum* (1527), *Křesťanský katechismus* (1527) či *O otcovském pokárání* (1527). Významný je Hubmeierův spis *O meči* (1527), který napsal v Mikulově jako poslední před svým zatčením (více viz kapitola 7.1).³⁷

³⁵ Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 352.

³⁶ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, Díl třetí*, Brno 1905, s. 467; Vít VLNAS, *Novokřtění v Münsteru*, Praha 2002, s. 22; Jaroslav PÁNEK, *Moravští novokřtění*, in: Český časopis historický, roč. 1994, s. 242–256..

³⁷ Metoděj ZEMEK, *Pokrokové prvky jihomoravských habánů*, in: Jižní Morava, 1979, zde s. 166–167; Zdeněk V. TOBOLKA, *Knihotiskař Simprecht Sorg – Froschauer*, in: Časopis Matice moravské 53, 1929, s. 501–508; Emir CANER, *Shrnutí Hubmaierových nejvýznamnějších prací*, https://www.rmm.cz/regiom/2005/caner_hubmajer.pdf;

7. Členění novokřtěnců

Brzy po příchodu na Moravu vznikly mezi mikulovskými novokřtělci názorové neshody, nebylo možné prosadit názorovou jednotu. Ostře se proti sobě vyhrály rozdílné názory na světskou moc, na vrchnost a úřady. Balthazar Hubmeier hájil světskou moc, hlásal, že je třeba poslouchat vrchnost, zejména je-li oddána evangeliu jako někteří Lichtenštejnové. Naproti tomu radikální anabaptisté, kteří v roce 1525 stáli v řadách selských vzbouřenců, tyto názory odmítali. Podle nich se křesťan, který jde za hlasem evangelia, musí zřici světa a nedbat na přísahy a úřední povinnosti. Vedoucí představitel radikálních anabaptistů Hans Hut byl lichtenštejnskou vrchností pro své názory vězněn na mikulovském hradě a jen útěk mu na chvíli zachránil život.³⁸

7.1 Dvojitý lid

Názorové neshody rozdělily mikulovské novokřtělce do dvou táborů. Jednalo se o postoj k otázce, zda nosit zbraň či nikoliv.

Na jedné straně se vyčlenila skupina zastánců meče, kteří se klonili k názoru, že zbraň je potřeba nosit a v případě potřeby i použít. Byli ochotni platit válečnou daň. Ideovou obhajobu nacházeli v Hubmeierově spisu *Von dem Schwert* (O meči). Spis byl vydán v červnu 1527, vytištěn byl v mikulovské tiskárně Simprechta Sorga. Hubmeier v něm hájí vrchnostenskou moc, podává výklad pasáží z Nového zákona, které obhajují roli vlády v životě křesťanů. Je podle něho nutné, aby křesťan dodržoval zákony země a byl schopen sloužit ve vládě. Tento spis věnoval Hubmeier Arklebovi z Boskovic a na Černé Hoře. Stoupencům této skupiny novokřtělců se říkalo „švertleři“ (Schwertler) nebo také „lidé meče“. Byli podporováni i ze strany Linharta z Lichtenštejna a zůstali usazeni v Mikulově.³⁹

Druhou skupinu tvořili novokřtělci, kteří zastávali zásadu neodporování násilí a nošení zbraně zavrhovali. Na znamení své mírumilovnosti nosili místo zbraně hůl. Stoupencům této skupiny se říkalo „stableři“ (Stäbler) nebo „lidé hole“. Protože se rovněž přikláněli ke společnému vlastnictví majetku, říkalo se jim také „malohoufníci“ (Kleinhäufner) nebo „společníci“ (Gemeinsammer). Názor Linharta z Lichtenštejna na tuto skupinu zachycuje novokřtěnecká kronika – pokud tito chtějí vytvářet zvláštní shromáždění a odlišovat se, tak

³⁸ Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 353; František MACHÁT, *Společenské řády novokřtělců na Moravě*, in: Český časopis historický, č. 6, roč. 1897, zde s. 349–351.

³⁹ Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 41–42; Zdeněk V. TOBOLKA, *Knihotiskař Simprecht Sorg–Froschauer*, in: Časopis Matice moravské 53, 1929, s. 502; František MACHÁT, *Společenské řády Novokřtělců na Moravě*, in: Český časopis historický, č. 6, Praha 1897, s. 350; Emir CANER, *Shrnutí Hubmaierových nejvýznamnějších prací*, viz https://www.rmm.cz/regiom/2005/caner_hubmajer.pdf.

„vás nemohu na svém území trpět.“⁴⁰ Pacifisticky zaměřená skupina novokřtěnců vedená Jakubem Widemanem opustila v roce 1528 Mikulov a usadila se ve Slavkově na panství Kouniců. Podle sídla bývali nazýváni i „austerličtí“ (Austerlitzer). V novokřtěneckých písemnostech se v souvislosti s rozdělením novokřtěnců na dva tábory hovoří o „dvojím lidu“ (zwei Völker).⁴¹

7.2 Huterité

Naprosto převažující většinu mezi novokřtělci na Moravě tvořili huterité. Jednalo se o stoupence Jakoba Huttera (upálen roku 1536 v Innsbrucku). Tento významný představitel novokřtěneckého hnutí přišel na Moravu dvakrát. Poprvé přivedl v roce 1529 do Slavkova skupinu novokřtěnců z Tyrol. Podruhé se na Moravu vrátil v roce 1533 a usadil se v Hustopečích, kam se po rozkolu ve slavkovské komunitě uchýlila část novokřtěnců. Jeho cílem se stalo sjednocení názorově nejednotných skupin novokřtěnců. Ujal se vedení obce a začal v ní prosazovat reformy. Sjednocení novokřtěnců neviděl v náboženských diskusích, ale ve stanovení zásad (pevného organizačního řádu), které budou v praktickém životě striktně dodržovány. Zavedl důslednou majetkovou jednotu. Kolektivní život byl založen na společném vlastnictví a rovnosti potřeb. Huterité, jak se stoupencům Jakoba Huttera říkalo, představovali společenství, které kromě hospodářských vztahů nenavazovalo žádné styky s domácím prostředím. Měli promyšlený systém výchovy dětí. Společný život v komunitách byl usměrňován organizačními řády a předpisy, jejichž porušování znamenalo vyloučení z komunity.⁴²

Způsob kolektivního života, který Jakob Hutter zavedl, postupně převládl u většiny moravských novokřtěneckých obcí. Huterité nebo také huterští bratři se brzy stali vůdčí složkou moravských novokřtěnců. V průběhu času k nim přecházeli i četní příslušníci jiných novokřtěneckých odnoží. Nejcenějším dokladem huteritského písemnictví se stala centální novokřtěnecká kronika, o níž budu hovořit níže.⁴³

⁴⁰ Rudolf WOLKAN, *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1926, s. 39; A. J. F. ZIEGLSCHMID, *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder*, New York 1943, s. 53; ukázka textu viz Příloha č. 3; Josef UNGER, *Cesta mikulovských novokřtěnců do Slavkova r. 1528*, in: Jižní Morava, 2013, zde s. 378.

⁴¹ Miroslav SVOBODA, *Mikulov*, Praha 2013, s. 300.

⁴² Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 44–45; František MACHÁT, *Společenské řády novokřtěnců na Moravě*, in: Český časopis historický, č. 6, roč. 1897, zde s. 351.

⁴³ J. PAJER, *Studie*, s. 44–45.

7.3 Další sekty novokřtěnců

Vedle huteritů existovaly na Moravě i další – méně početné - sekty novokřtěnců. Patřili k nim filipité, gabrielité, švýcarští bratři, sabateriáni, pilgramité či kornelité.

Filipité patřili ke skupině, vedené Philipem Plenerem, který původně působil v okolí Heidelbergu. Ten v roce 1528 připutoval se svou skupinou na Moravu a založil s gabrielity společné sídlo v Rosicích. Už o rok později se jeho skupina ale vystěhovala do Hustopečí a po deseti letech filipité z Moravy odešli.⁴⁴

Gabrielité byli příslušníci slezských novokřtěnců. Na Moravu je v roce 1528 přivedl Gabriel Ascherham. Usadili se ve společném sídle v Rosicích a zůstali zde až do prvního vypovězení novokřtěnců v roce 1535.⁴⁵

Souběžně s huterity žila na Moravě od počátku sekta novokřtěnců, kteří si říkali švýcarští bratři (Schweitzer Brüder). Nazývali se tak podle země svého původu. Stejně jako gabrielité, opustilo mnoho švýcarských bratrů Moravu při prvním vypovězení novokřtěnců v roce 1535 a vrátilo se do původních zemí. Někteří však zůstali – ve druhé polovině 16. století byli usazeni hlavně ve venkovských sídlech na Mikulovsku a Znojemsku. Tito se udrželi až do roku 1622.

Ideovým základem pro vznik novokřtěnecké sekty sabateriánů (sobotářů) se stal spis Oswalda Glaidta, ve kterém obhajoval uctívání svátku starozákonní soboty. Sabateriáni jsou doloženi kolem roku 1530 v Mikulově. Se sabateriány později splynuli i mikulovští „lidé meče“.⁴⁶

Ze Slavkova jsou doloženy další skupiny novokřtěnců. Okolo roku 1540 se zde objevili pilgramité. Byli to stoupenci sjednocujících snah. Jejich hlasatelem byl Pilgram Marbeck, teolog a vůdčí osobnost novokřtěneckého hnutí v jižním Německu a Tyrolsku. Stejně jako Jakob Hutter, vydal se i Pilgram Marbeck na Moravu s cílem sjednotit různé skupiny novokřtěnců. Neúspěšná jednání s huterity byla důsledkem odlišného postoje pilgramitů k majetkovému vlastnictví – pilgramité upřednostňovali soukromý majetek.⁴⁷ O existenci pilgramitů ve městě Slavkově se dozvídáme např. z urbáře slavkovského panství z roku 1597 (viz obr. č. 1). Pilgramitům je zde předepisována platba z domu (o sv. Jiří a o sv. Václavu) a platba robotného (o sv. Janu a o vánocích).⁴⁸

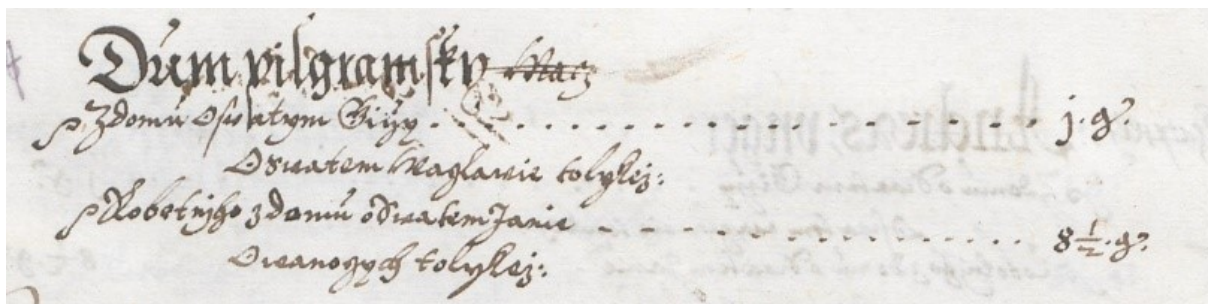
⁴⁴ Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 43; František MACHÁT, *Společenské řády novokřtěnců na Moravě*, in: Český časopis historický, č. 6, roč. 1897, zde s. 351.

⁴⁵ J. PAJER, *Studie*, s. 43; F. MACHÁT, *Společenské řády*, s. 351.

⁴⁶ J. PAJER, *Studie*, s. 45.

⁴⁷ J. PAJER, *Studie*, s. 45.

⁴⁸ MZA Brno, Fond G 436 Kounicové, inv.č. 1007, digitalizovaný fond Moravské a slezské urbáře, poř.č. 527.

Obr. č. 1 Ukázka záznamu v urbáři města Slavkov z r. 1597, evidovaný dům pilgramitů

V jednotě s pilgramity žili kornelité, nazvaní podle Cornelia Veho, který od roku 1541 pokračoval v Marbeckových snahách o sjednocení novokřtěnců. Pilgramité se udrželi ve Slavkově až do roku 1622.⁴⁹

Závěrem je nutné podotknout, že mezi jednotlivými skupinami novokřtěnců nedocházelo k žádným stykům. Ani huterité, kteří tvořili mezi novokřtěnci převažující většinu, neměli zájem o diskusi v náboženských otázkách s jinými sektami. Novokřtěnecké sekty byly mnohem početněji zastoupeny v moravských městech, zejména v Mikulově a ve Slavkově, a to zejména v první polovině 16. století, což svědčí o náboženské toleranci. Časem mnohé sekty zanikly, zůstali huterité.⁵⁰

⁴⁹ Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 45–46.

⁵⁰ Jiří PAJER, *Nové studie o novokřtěncích*, Strážnice 2018, s. 6.

8. Pronásledování novokřtěnců za vlády Ferdinanda I. – normy na úrovni země

Ferdinand I. (1503–1564) byl od roku 1522 jako arcivévoda vládcem rakouských zemí, od roku 1526 pak českým a uherským králem, od roku 1556 císařem Svaté říše římské národa německého. Vychováván byl ve Španělsku v duchu katolicismu. Při nástupu luterské reformace setrval u katolického náboženství.⁵¹ Jako řádně zvolený král se zavázal veřejnou přísahou, že bude dodržovat zákony země a práva svých poddaných. Spory mezi ním a českou a moravskou stavovskou obcí však byly nevyhnutelné. Zatímco Ferdinand I. usiloval o vytvoření říše jako politického a duchovního celku, zemské stavy preferovaly své zájmy oproti zájmům celku. Ve třicátých letech byly důvodem střetů panovníkovy daňové požadavky, později vyvolaly odpor jeho kroky proti moravským novokřtěncům a šířící se luterské reformaci.⁵²

O šíření novokřtěnců na Moravě byl panovník informován již brzy po jejich příchodu. Protože od samého počátku své vlády ostře postupoval proti všem odlišným názorovým skupinám – např. židům, českým bratřím, zahájil také okamžitě boj proti novokřtěncům. Novokřtění byli spojováni se selským povstáním v Německu a Ferdinand I. chtěl jejich působení vykořenit v samém zárodku. Otázku vypovězení novokřtěnců z Moravy řešil Ferdinand I. po celou dobu své vlády prostřednictvím zemských sněmů.

Horlivé snahy Ferdinanda I. o vypuzení novokřtěnců ze země se ale prolínaly s obdobími menšího nátlaku, kdy se Ferdinand I. musel věnovat jiné oblasti – musel čelit osmanské expanzi (v r. 1529 první obležení Vídně, války v letech 1541–1547 a 1551–1568). I když se mu během jeho vlády podařilo novokřtence z Moravy dvakrát vypudit, a to v letech 1535 a 1547, přesto se mu novokřtěnců na Moravě nepodařilo zlikvidovat.

8.1 Období let 1526–1535 – příkazy na zemské úrovni, příklad Brna

Roku 1527 povolal Ferdinand I. na Moravu humanistu a kazatele Johanna Fabriho, který byl horlivým příznivcem reformy církve v katolickém duchu a odpůrcem opoziční reformace.⁵³ „Král Ferdinand I., byv upozorněn biskupem olomouckým na toto vyznání, povolal roku 1527 z ciziny na Moravu slavného tehdyž bohoslovce Jana Fabra [Heigelina], pozdějšího biskupa vídeňského, aby kázal proti novokřtěncům, a na obecném sněmě

⁵¹ Petr ČORNEJ A KOL., *Evropa králů a císařů*, Praha 1997, s. 97–98.

⁵² Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy, díl 2, Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1995, s. 19–30; Brigitte HAMANNOVÁ, *Habsburkové, životopisná encyklopedie*, Praha 2010, s. 94; Jaroslav PÁNEK, Oldřich TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2018, s. 199–205; Petr ČORNEJ, Ivana ČORNEJOVÁ, Ivan RADA, Vratislav Vaniček, *Dějiny zemí Koruny české I.*, Praha 1992, s. 215–220.

⁵³ https://cs.wikipedia.org/wiki/Johann_Fabri, náhled 10.11.2017.

znojenském, konaném roku 1528, prohlásil moravským stavům, že se všemožně zasadí o vypuzení tohoto vyznání ze země moravské.⁵⁴

V instrukcích svým komisařům ze dne 21. ledna 1528 pro nadcházející sjezd českých stavů, který se konal v Praze 4. února 1528, Ferdinand I. ve věci novokřtěnců uvedl: „Předložte při tom, kterak tohoto času nový blud novokřtěncův v říši, v Moravě, v Slezí i v dědičných našich a v okolních zemích povstal, a tak jak se rozumí, nemalý počet že těch již jest; a to jistě z vyznání těch, kteréž jsme pro týž druhý křest do vazby naší vzítí rozkázali, věděti ráčíme: že sú se spuntovali, aby hned proti vrchnostem z jara se pozdvihli, a jeden druhého do hrdel a statkův aby neopouštěli, přísahou se zavázali; protož žádejte rady od nich a nic méně též i svou nám oznámí neopomeňte, jakby ta věc nejslušněji přetržena a v nivec obrácena býti mohla, a to bez dalšího takového zavedení lidského.“⁵⁵

Moravský zemský sněm představoval hlavní zemskou instituci, která byla výrazem politické a zákonodárné moci moravských stavů. Zemské sněmy byly místem závažných jednání mezi moravskými stavy a panovníkem, která se týkala politických, daňových, vojenských, ale pod vlivem reformace často i náboženských záležitostí. Z jednání zemského sněmu vzešla usnesení, která se po zapsání do zemských desk stávala právoplatnými. Moravský zemský sněm dosáhl významného privilegia, že nemusel vyžadovat královské potvrzení svých usnesení.⁵⁶

Na zemském sněmu ve Znojmě v březnu 1528 požadoval Ferdinand I. radikální vypovězení novokřtěnců z Moravy. Vzhledem k tomu, že jak hospodářská, tak i politická a náboženská situace byla na Moravě složitější než v jiných zemích a Ferdinand I. byl ve svých rozhodováních zcela závislý na šlechtě, musel se na znojenském zasedání spokojit s rozhodnutím, že by měli být do měsíce vypuzeni všichni předáci a průkopníci nového směru a měla být zakázána veřejná shromáždění.⁵⁷

S úmyslem potlačit novokřtěnecké učení byl na příkaz Ferdinanda I. zatčen i s manželkou anabaptistický vůdce Balthasar Hubmaier. Byl předán do Vídně, tam mučen a 10. března 1528 veřejně upálen. Asi tři dny poté byla pro svou víru utopena v Dunaji s kamenem na krku i jeho manželka.⁵⁸

⁵⁴ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl třetí*, Brno 1905, s. 468.

⁵⁵ Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Digitální knihovna, České sněmy, Svazek I. 1526–1545, <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1528/t018500.htm>, náhled 3.4.2018.

⁵⁶ Dalibor JANIŠ (ed.), *Moravský zemský sněm na prahu novověku (Edice Památek sněmovních z let 1518–1570), 1. Památky sněmovní I*, Praha 2010, s. 9.

⁵⁷ Metoděj ZEMEK, *Pokrokové prvky jihomoravských habánů*, in: Jižní Morava, 1979, zde s. 168.

⁵⁸ https://cs.wikipedia.org/wiki/Balthasar_Hubmaier, náhled 10.11.2017.

Panovníkův tvrdý postoj vůči novokřtěncům ukazuje jeho zásah proti královskému městu Brnu. Vzhledem k tomu, že se v Brně usídlilo v krátkém období velké množství novokřtěnců, zaslal král Ferdinand I. 13. dubna 1528 brněnským dva listy. První byl adresován purkmistrovi a konšelům. Ferdinand I. v něm připomínal svůj požadavek na znojenském sněmu a přikazoval, aby se „poslušně zachovali a takovou péčí a bedlivostí při těch věcech měli, aby takoví novokřtění, kazatelé a bludní lidé, žádného řádného zniku a pruochoodu ani schůzí míti nemohli...“. Druhý list byl adresován starším a vši obci a král v něm poukazoval na to, jaké problémy by mohly nastat, kdyby „bludové povstali, zvl. co se novokřtěncův, jich vuodcův, kazatelův a škodných jiných bludův a schůzí dotýče“. Přikazoval starším a obci, aby byli poslušni konšela a purkmistrů a „bludův“ nebrali a netrpěli. Neuposlechnutí král trpět nebude. Aby byl alespoň částečně zastaven příliv novokřtěnců, byl v návaznosti na Ferdinandův rozkaz dne 11. dubna 1528 upálen brněnský anabaptistický kazatel Tomáš Waldhauser.⁵⁹

Jednat o otázce novokřtěnců nebylo opomenuto ani v roce 1534 při tak významné církevně-politické události, jakou byl tzv. Kadaňský náboženský mír. Vrcholné setkání reprezentantů katolické a reformační (luteránské) strany se uskutečnilo za předsednictví Ferdinanda I. a saského kurfiřta Johanna Fridricha a kromě jiného byl předmětem jednání i vznik společné katolicko-luteránské aliance proti kalvinistům a novokřtěncům.⁶⁰ Na německé straně v té době vrcholilo novokřtěnecké hnutí v Münsteru, v habsburské monarchii byli tito usazeni na Moravě, snahou obou stran bylo novokřtěnce vypudit.

8.2 Zemský sněm v roce 1535 a první vyhnání novokřtěnců z Moravy

Zemského sněmu ve Znojmě, který se konal 14. února 1535, se Ferdinand I. osobně zúčastnil.⁶¹ Zde již vystoupil proti novokřtěncům ostřeji. Stavům bylo předloženo vyjádření panovníka k některým bodům, projednávaným na zemském sněmu, mimo jiné také k otázce novokřtěnců - „že jest věc vědomá v Holandu i v Nydrlantu, že jsú se pokorně zachovávali a potom, že jsú se k tomu obraceli, že by rádi, aby ty země převraceny byly, pak poněvadž ani luteráni, ani cvinglové, ani jiné sekty mezi sebú jich trpěti nechtí, aby jich také zde v tomto Marg/kra/bství netrpěli, než žádost, vůle a rozkaz jeho k/rálovsk/é milosti aby vyplněn byl.“⁶²

⁵⁹ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl třetí*, Brno 1905, s. 468-469.

⁶⁰ Petr HLAVÁČEK, *Luteránství jako skrytý fenomén českých duchovních a kulturních dějin*, In: Jiří JUST, Zdeněk R. NEŠPOR, Ondřej MATĚJKA et al., *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, Praha 2009, s. 20-21.

⁶¹ Dalibor JANIŠ (ed.), *Moravský zemský sněm na prahu novověku (Edice Památek sněmovních z let 1518-1570), I. Památky sněmovní I*, Praha 2010, s. 274.

⁶² D. JANIŠ (ed.), *Moravský zemský*, s. 280.

Přáním Ferdinanda I. bylo, aby moravští stavové učinili proti novokřtěncům rozhodné opatření. Protože si však byl dobře vědom velké moci stavů na Moravě, kde byl každý neomezeným pánem nad poddanými, neodvážil se nařídit bez sněmovního usnesení, aby byli novokřtěnci ze země vystěhováni a nebyli na statcích trpěni. Očekával, že stavové učiní u novokřtěnců výjimku. Ti však nepokládali novokřtěnce za nijak nebezpečné, naopak byli rádi, že v nich získali dobré a spolehlivé pracovníky. Proto na tomto zemském sněmu nebylo učiněno určité sněmovní usnesení, které by bylo závazné pro všechny. Pouze někteří ze stavů prohlásili, že je buď na statcích nemají, a ti, kteří je měli, že jim rozkázali, aby se vystěhovali.⁶³

8.3 Zemské sněmy z let 1539–1540

O novokřtěncích se znovu jednalo na zemském sněmu v Brně, který se konal 25. srpna 1539. Ferdinand I. prostřednictvím svých poslů žádal moravské stavy, aby vyplnili, co mu ve věci novokřtěnců slíbili. Stavové panovníkovi odpověděli, „A jakož jeho královská milost skrze vaší milost nám poroučeti a přikazovati ráčí, což se novokřtěncův dotýče, aby ti vybyti a v této zemi trpěni nebyli. I toto jeho královské milosti od nás pověděti račte, že jsme takovému poručení jeho královské milosti vyrozuměli a že budem věděti, se v tom kterak zachovati. Než jeho královské milosti od nás proste, ať jeho královská milost nás i poddané naše při tom, přičemž jsú předkové jeho královské milosti předky naše, nás i poddané naše zůstavovati ráčili, zůstaviti ráčí.“⁶⁴

Ferdinand I. následně stavům vytýkal, že má zprávy o tom, že se v markrabství moravském okolo Nyklšpurku (Mikulov) a některých jiných místech zdržují a rozmáhají novokřtěnci, přestože bylo na sněmu (ve Znojmě roce 1535) o novokřtěncích rozhodnuto, aby v markrabství nebyli trpěni, a stavům přikázáno, aby se tímto rozhodnutím řídili a žádné novokřtěnce na svých panstvích, zbožích a gruntech netrpěli a ty, kteří by tam byli, vyhnali. Na tento list odpověděli stavové panovníkovi ze sněmu v Olomouci, který se konal od 4. ledna 1540. Sdělili mu, že o žádném takovém sněmovním rozhodnutí nemohou najít zápis, ale že mají v dobré paměti Ferdinandovo vyjádření ve věci novokřtěnců a že nemají povědomí, že by ještě v markrabství byla nějaká novokřtěnecká společenství. Pokud se však týká novokřtěnců, kteří žijí jednotlivě na gruntech a jsou poslušni vrchnosti, vyjádřili stavové v listu názor, že jejich vypuzením by grunty utrpěly a následně by tím byla ohrožena i pomoc

⁶³ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl třetí*, Brno 1905, s. 473–474.

⁶⁴ Dalibor JANIŠ (ed.), *Moravský zemský sněm na prahu novověku (Edice Památek sněmovních z let 1518–1570), I. Památky sněmovní I*, Praha 2010, s. 344.

panovníkovi proti Turkům. Proto prosí krále, aby je neobtěžoval takovými příkazy, které by byly v rozporu s jejich starými svobodami a pořádky a které by přispěly ke zkáze a záhubě statků.⁶⁵

Ferdinand I. se ve svém listu stavům (stále ještě na olomouckém sněmu) podivil nad tím, proč drží ruku „nad takovými svozlivými, bludnými u víře lidmi, kteří pánu Bohu i všem chvalitebným křesťanským řádům jse rouhají, všem vrchnostem protiví“ a proč poukazují na to, že nemohou nalézt sněmovní usnesení, když dobře vědí o svém souhlasu učiněném Ferdinandu I. na obecním sněmu ve Znojmě, že novokřtěnce nebudou trpět. Dále král stavům připomněl svá „napominání, poručení a příkazování“, činěná na nejednom sněmu, jakož i mandáty a listy adresované hejtmanu markrabství moravského, týkající se novokřtěnců. Ohradil se proti dělení novokřtěnců na ty, kteří bydlí ve společných domech, a ty, kteří žijí jednotlivě na gruntech, neboť podle něho jsou jedné sekty a scházejí se v domech, kazí lidi, popuzují proti křesťanské víře a vrchnosti. Vyjádřil nepochopení, proč by se měli novokřtěnci tolik odlišovat od ostatních, aby jejich vypovězením grunty utrpěly, když prosperovaly i v dobách před příchodem novokřtěnců. Ani Ferdinandovi předkové „takových neřádných lidí pod sebou neráčili trpěti“ a neučinili tím nic proti svobodám a výsadám stavů. Ve věci novokřtěnců znovu poručil a přísně přikázal, aby je všichni ze svých gruntů vypověděli.⁶⁶ Na tento list stavové císaři odpověděli, že setrvávají na dřívějším sněmovním usnesení, které nemůže být rušeno, a že konečnou odpověď císaři dají, až se zase sněm sejde.⁶⁷

Ve stejném smyslu pak bylo na sněmu v Olomouci v lednu 1540 k otázce novokřtěnců přijato usnesení. Pokud se týká novokřtěnců, kteří žijí ve společenstvích, aby jim „žádný z pánův, prelátův, rytířstva a měst přebývati nedopouštěl“ a do příštího svatého Ducha (tj. do 16. května 1540) je vysídlil. Kdo by tak neučinil, bude potrestán. Pokud se týká jednotlivě žijících novokřtěnců, kteří zachovávají poslušnost vrchnosti a slouží jí, ty není potřeba vyhánět.⁶⁸

8.4 Závěrečné období vlády Ferdinanda I.

Listem ze dne 28. září 1550 se Ferdinand I. obrátil na olomouckého biskupa Jana, známého historika Jana Dubravia. Připomněl, že na sněmu, který se konal 23. dubna 1550 v Brně a kterého se osobně účastnil, bylo ve věci novokřtěnců, aby nebyli v zemi trpěni,

⁶⁵ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl třetí*, Brno 1905, s. 582–583.

⁶⁶ F. KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy, díl třetí*, s. 584–585.

⁶⁷ F. KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy, díl třetí*, s. 585.

⁶⁸ Dalibor JANIŠ (ed.), *Moravský zemský sněm na prahu novověku (Edice Památek sněmovních z let 1518–1570), 1. Památky sněmovní I*, Praha 2010, s. 350.

stanoveno – a moravští stavové s tím byli svolní – aby „jeden každý mezi tím časem a svatým Janem Křtitelem Božím novokřtěnce s panství, s statkuov, zboží a gruntuov svých konečně a jistotně vybyli a jich více žádný netrpěli, nepřijímali a nefedrovali etc.“. Ferdinand I. psal, že doufal, že se všichni, když toto bylo jednomyslně odsouhlaseno, podle toho zachovají. Stanovené datum ale již prošlo a k němu docházejí zprávy, že novokřtěnci doposud na některých místech bydlí, znovu se přijímají a trpí. Proto v tomto listu přikázal olomouckému biskupu Janovi, aby se jako přední duchovní osoba v markrabství a z moci svého úřadu přičinil o to, aby novokřtěnci byli prostřednictvím Václava z Ludanic a na Chropyni, moravského zemského hejtmána, vystěhováni a žádní další nebyli přijímáni a přechováváni, „neb jich konečně v zemích našich míti a trpěti neráčíme“.⁶⁹

Pokojné soužití řady konfesí se přičilo habsburským zájmům o opětovné pokatoličnění. Po roce 1547 se Ferdinand I. pokusil využít své autority k prosazení katolicismu jako náboženského pojítka monarchie. Jakmile však začal ohrožovat zažitou náboženskou svobodu, narazil na odpor. Čeští šlechtici se roku 1549 postavili proti snaze o začlenění utrakvistů do katolické církve, o rok později v roce 1550 dali moravští stavové najevo, že nehodlají připustit panovníkovy zásahy do náboženských poměrů v zemi. A proto Ferdinand I. od padesátých let 16. století zvolil odlišnou taktiku. Upustil od jednorázových administrativních zásahů proti jinověrcům a začal soustavně posilovat katolické duchovenstvo.⁷⁰

⁶⁹ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl třetí*, Brno 1905, s. 594-5.

⁷⁰ Jaroslav PÁNEK, Oldřich TŮMA a kol., *Dějiny českých zemí*, Praha 2018, s. 204.

9. Zlatý věk moravských novokřtěnců

9.1 Život novokřtěnců za vlády Maxmiliána II. a jeho následovníků

Po smrti Ferdinanda I. nastoupil na trůn jeho syn Maxmilián II. (1527–1576) – od roku 1564 český a uherský král a jako arcivévoda vládce rakouských zemí, od roku 1564 též císař Svaté říše římské národa německého. Byl vychováván mj. Wolfgangem Augustem Schieferem, který se netajil sympatiemi k luterství. Ani později se Maxmiliánova náklonnost k nekatolické konfesi neoslabila. Teprve pod tlakem španělských Habsburků i otce se roku 1562 musel jednoznačně přihlásit ke katolicismu, což bylo i podmínkou jeho korunovace římským králem. I on musel vést válku proti turecké expanzi – téměř po celé období své vlády (v letech 1566–1574). Před smrtí projevil Maxmilián II. své skutečné náboženské stanovisko – odmítl zpověď a udělení svátosti posledního pomazání.⁷¹

Maxmilián II. bývá označován přídomek „císař náboženského míru“ nebo „tolerantní vládce“. Tyto jeho kvality se blahodárně projeví i na Moravě. Těžili z nich nejen utrakvisté a evangelické církve, ale i Jednota bratrská a novokřtěnci. Maxmilián II. se snažil uchránit své země od náboženských válek. Doba jeho vlády je dobou největšího rozkvětu stavovských a náboženských svobod. Jeho laxnost ve víře vzbuzovala obavy centra habsburské moci, ale politický zájem a rodová solidarita ho odvedly od konverze.⁷²

Také z této doby se dochoval doklad o angažovanosti moravské šlechty ve prospěch novokřtěnců. Na zemském sněmu v Olomouci 11. listopadu 1563, když byl Maxmilián přijímán za zemského pána, prosili stavové o to, aby novokřtěnci směli na Moravě zůstat. „VKrMti poníženě oznamujeme, že těchto časů veliký nedostatek při dělnících, řemeslnících i čeládce v této zemi jest, a mezi těmiž, kteří novokřtěnci se jmenují, čistí, umělí řemeslníci všech řemesel jsou, kteříž v této zemi nemalý, než veliký opravy sou sdělali, ješto kdyby jich nebylo, mnohý na to mysliti by neu. měli, poníženě prosíme, že se k JMtiCís. přimluvíti, aby v této zemi zůstati mohli, ráčíte.“ Maxmilián sice přimluvu u otce přislíbil, nicméně mandáty vydané proti novokřtěncům nebyly odvolány ani Ferdinandem, ani Maxmiliánem. Naopak Maxmilián II. zamýšlel vydat roku 1566 proti novokřtěncům zostřený mandát, od tohoto úmyslu se ale nechal odvrátit Vratislavem z Pernštejna a Jetřichem z Kunovic (dopis z 3. července 1566). Tito mu radili, aby věc odložil alespoň do budoucího sněmu. Stalo se a na sněmu, který se konal 6. ledna 1567 v Brně, byla otázka novokřtěnců projednávána. Stavové

⁷¹ Václav BŮŽEK, Rostislav SMÍŠEK, *Habsburkové 1526–1740*, Praha 2017, s. 70–75; Petr ČORNEJ A KOL., *Evropa králů a císařů*, Praha 1997, s. 282.

⁷² Josef VÁLKA, *Vlastivěda moravská, Morava reformace, renesance a baroka*, Brno 1996, s. 30-31; R. J. W. EVANS, *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, Praha 2003, s. 22–31.

prosili Maxmiliána II., aby novokřtěncům pobyt v zemi dovolil. Císař odporoval a vyjádřil názor, že stavové by i nyní, stejně jako dříve, mohli spravovat a obdělávat své statky docela dobře i bez novokřtěnců. Z dobré vůle však dovolil, aby novokřtění směli v zemi zůstat ještě jeden rok, pak že se pod ztrátou hrdla musí vystěhovat. Stavové proti tomu namítali: „Ponížně oznamujem, že možné není, abychom jich v tom času vyběti mohli, a také o tom vědomost máme, že nám nijakž z gruntuov, poněvadž se nebudou věděti, kde podíti, nepuojdú a spíše se zbíti, nežli budú chtíti jíti, dadí.“ Žádají panovníka o radu, jak by se měli zachovat, pokud by novokřtění nechtěli odejít. Maxmilián stavům odpověděl, že si to rozmyslí a že dá časem odpověď. Po roce ale na vypuzení novokřtěnců nijak nenaléhal, a tak zůstali se svolením svých vrchností v zemi. Sněmovní jednání z roku 1567 bylo posledním, které jednalo o usídlení novokřtěnců na Moravě.⁷³

Nástupcem ve vládě Maxmiliána II. byl jeho syn Rudolf II. (1552–1612), v letech 1572–1608 král uherský, v letech 1575–1611 král český, od roku 1576 římskoněmecký císař. Byl vychováván na španělském dvoře v duchu přísného protireformního katolicismu a panovnického absolutismu. Silný vliv katolické strany, řízené papežským legátem a španělským nunciem, byl později patrný na Rudolfově dvoře. Během prvního období jeho vlády panoval v říši relativní klid, Turci dodržovali několikrát prodloužené příměří. Roku 1593 však vypukla vleklá a vyčerpávající válka s Osmany. Jejím průvodním znakem byly krvavé rekatolizační akce císařských velitelů v Horních Uhrách a v Sedmíhradsku v letech 1602–1604, které vyvolaly povstání Štěpána Bočkaje. Ke konci své vlády byl Rudolf II. konfrontován na jedné straně s nástupem radikálních katolických politiků, na druhé straně se silícím tlakem nekatolických stavů.⁷⁴

9.2 Zdaňování novokřtěnců

V poslední třetině 16. století bylo v moravském berním systému zavedeno zdaňování moravské šlechty a patriciátu. Zdaňování vycházelo z usnesení příslušných zemských sněmů. Ve zdanění byli kromě židovského obyvatelstva samostatně vyčleněni také novokřtění. Zdaňování novokřtěnců bylo zahájeno v roce 1570 a znamenalo oficiální uznání jejich existence v hospodářské a sociální struktuře země. Přehled o vývoji zdaňování podávají jak usnesení příslušných zemských sněmů, tak i záznamy v novokřtěneckých kronikách. Při prvním zdanění v roce 1570 bylo stanoveno, aby byl sepsán veškerý majetek novokřtěnců a z každého tisíce zlatých se měla odvádět daň ve výši deseti procent. Od roku 1575 přešlo

⁷³ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl třetí*, Brno 1905, s. 482–483.

⁷⁴ P. ČORNEJ A KOL., *Evropa králů*, s.341–342; J. VÁLKA, *Vlastivěda*, s. 31; Josef JANÁČEK, *Rudolf II. a jeho doba*, Praha 1987.

zdanění na odvod z osob, a to z každého novokřtěnce mužského i ženského pohlaví přes deset let po 4 groších. V následujících letech 1579 a 1580 byla tato daň z hlavy dále upřesněna – nejprve 4 groše za novokřtěnce starší osmnácti let, pak zostřena na 7 ½ groše za osobu starší šestnácti let. Počínaje rokem 1585 byly poplatky převedeny na daň z nemovitostí. Z každého vlastního domu a mlýna se od roku 1588 vybíralo po 10 zlatých. V roce 1589 došlo ke zvýšení částky daně na 20 zlatých. Další změna nastala v roce 1592, kdy se novokřtěncům daň začala vyměřovat jen z obytných domů, ve kterých měli své kuchyně a jídelny. Od roku 1595 se pak roční poplatky postupně zvyšovaly. Na začátku 17. století dosáhla výše poplatků vrcholu 100 zlatých. V roce 1602 bylo novokřtěncům uloženo odvádět ještě tzv. posudné z vaření piva, navíc také v mlýnech z každého moučného kola po 1 zlatém a z korečného kola po 15 groších. Když pak v letech 1604 a 1605 císařští komisaři požadovali další navýšení novokřtěneckých daní, stavové jejich žádost neakceptovali. Přesto byly daně v průběhu následujících let několikrát navýšeny na 120 – 160 zlatých a ve válečných letech 1619 a 1620 dosáhla roční výše daní vymáhaných od novokřtěnců plných 150 zlatých z každého sídla.⁷⁵

9.3 Život novokřtěnců v období zlatého věku

Jako zlatý věk je označováno období druhé poloviny 16. století. Po roce 1547, po druhém vypovězení novokřtěnců ze země, začal největší rozvoj novokřtěneckého osídlování Moravy. Novokřtěnci se znovu usazovali na některých starých sídlech, ze kterých se museli vystěhovat, a zakládali mnoho dalších. Výsledkem toho, že v následujících desetiletích začali být novokřtěnci považováni za usedlíky v zemi, bylo započítání jejich zdaňování. Tím, že novokřtěnci nebyli z míst, kde byli usazeni, vyhánění, docházelo k rozkvětu novokřtěneckých sídel. Jejich domy začaly vynikat jak po stránce organizační, tak po stránce hospodářské. Důsledně dodržovali společné vlastnictví, pracovali pro obec, bydleli v komunitě a společně vychovávali děti a pečovali o staré a nemocné. Centrální řízení vycházelo z rady starších obce, která pomocí provozních řádů a nařízení usměrňovala chod celého společenství. Novokřtěnci se věnovali zemědělství, ze kterého vynikalo zvláště vinohradnictví a chov dobytka, ale také řemeslné výrobě. Zatímco zemědělská výroba byla provozována především pro vlastní spotřebu, řemeslná výroba prezentovala jejich společenství navenek a stala se zdrojem prosperity novokřtěneckých sídel. Služby a výrobky poskytovali novokřtěnci na dokonalejší technické úrovni než domácí řemeslníci. Novokřtěnci vynikali jako bednáři,

⁷⁵ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl třetí*, Brno 1905, s. 483–492; Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 51–60; František KALESNÝ, *Habáni na Slovensku*, Bratislava 1981, s. 32; Josef VÁLKA, *Přehled dějin Moravy, II. Stavovská Morava (1440–1620)*, Praha 1987, s. 94–99.

tesaři, koláři, provazníci, hodináři, v kovovýrobě, hrnčířství a v řadě dalších oborů. V povědomí mnoha lidí se i dnes jistě vybaví novokřtěnecká keramická výroba, v rámci které patří nejvýznamnější místo novokřtěnecké fajánsi. Ukázka novokřtěneckých fajánsí je uvedena v příloze č. 1. Novokřtěnci se uplatnili také jako lékaři či lazebníci. Mnozí působili jako odborníci ve službách jednotlivých feudálů. V období zlatého věku jim byly ve velké míře pronajímány dvory, mlýny, vinice, pivovary i jiná zařízení, protože v jejich držení prosperovaly. Koncem 16. století dochází vlivem rozkladu ve vnitřní struktuře novokřtěneckých komunit k částečnému úpadku řemeslnické a zemědělské produkce. Končí zlatý věk.⁷⁶

⁷⁶ Metoděj ZEMEK, *Habáni na jižní Moravě II. (1561–1622)*, in: Jižní Morava roč. 16, 1980, zde s. 54–89; Metoděj ZEMEK, *Sociální struktura habánů na jižní Moravě*, in: Jižní Morava roč. 17, 1998, zde s. 122–155; Jiří PAJER, *Novokřtěnci a moravská šlechta*, in: Jižní Morava roč. 41, 2005, zde s. 45–56.

10. Definitivní vypovězení novokřtěnců

Od konce 16. století se postavení novokřtěnců neustále zhoršovalo. Nebylo to ale jen neúměrné zvyšování daní, které novokřtěncům znepríjemňovalo život. Jižní Morava byla vystavena na počátku 17. století vpádu povstaleckých oddílů Štěpána Bočkaje a obyvatelstvo často trpělo v důsledku ubytování procházejících císařských vojsk. Zejména novokřtěnecká sídla byla snadnou kořistí žoldnéřů, neboť na rozdíl od ostatního obyvatelstva se novokřtění násilností nebránili.

Po porážce stavů na Bílé hoře následovala destrukce dualistického zřízení a přechod od náboženského pluralismu ke konfesijnímu absolutismu. Nic už nebránilo násilné rekatolizaci Moravy. Hned po roce 1620 bylo započato s perzekucí jinověrců. Kardinál František z Ditrichštejna byl v lednu 1621 císařem jmenován gubernátorem (místodržícím) a plnomocným nejvyšším císařským komisařem na Moravě. Jeho následná činnost se zaměřila především na navrácení Moravy katolické církvi.⁷⁷ Když byla na novokřtěnce v červenci 1622 uvalena neúměrně vysoká daň, obrátili se tito na kardinála s dopisem, ve kterém prosili o soucit. Kardinál jim nejenže stroze odpověděl, že bez vůle císaře nechce v již vydaném ediktu nic měnit, navíc si u císaře na novokřtěnce stěžoval a zapříčinil tak, že se císař Ferdinand II. rozhodl, že novokřtěnce z Moravy vypoví. Po svém návratu z Vídně do Mikulova František z Ditrichštejna vykázal novokřtěnce jako první ze svého mikulovského panství. Vypověděl je konkrétně ze samotného Mikulova, dále ze Strachotína a Němčiček. Do těchto sídel poslal své úředníky a vojáky, aby zapečetili a střežili prostory v novokřtěneckých obydlích. Shromážděným obyvatelům pak byla oznámena císařská vůle, že když se zřeknou své víry, mohou zůstat. Většina novokřtěnců však oznámila věrnost víře a opustila zemi.⁷⁸

Po dohodě s císařem Ferdinandem II. připravil kardinál Ditrichštejn k 28. září 1622 první vypovídací patent. Tento patent je zmíněn i v novokřtěnecké kronice, v příloze č. 2 je ukázka z její edice Rudolfa Wolkana „Geschichtbuch der Hutterischen Brüder“, vztahující se k patentu z 28. září 1622.⁷⁹

„Kardinal ließ ein Mandat in Keisers Namen ausgehn, daß wir all in 4 Wochen aus dem Land ziehen sollen.

Es fand aber solche Bitt kein Statt bei ihm, dann sein Gemüt war verbittert gegen uns. Da man ihn auf ein andere Zeit abermals durch ein untertänige Supplikation demütig und gedrungentlich ersuchet, sagt er zu den gesandten Brüdern (die ihn neben der Supplikation

⁷⁷ Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636, Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007, s. 118.

⁷⁸ Jiří PAJER, *Novokřtění a moravská šlechta*, in: *Jižní Morava 2005, Vlastivědný sborník*, s. 55–56.

⁷⁹ Rudolf WOLKAN, *Geschichtbuch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1923, s. 569.

auch mündlich um Erbarmde, auch Mitleiden für unsern armen Hausen baten) mit lachendem Mund und spöttischen Worten: „Ihr habt mir nur ein schristliche Supplikation von Euren Ältesten gebracht. Ich will Euch aber ein gedruckte Antwort geben.“ Darauf schickt er ihnen durch seinen Diener ein gedrucktes Mandat, so er ins Kaisers Namen und Befehl unterm Dato Brünn vom 28. September dies 1622. Jahr ausgehen ließe, zu Haus:“

Tato první část ukázky je v kronice označena „Kardinál nechal vydat jménem císaře mandát, že se všichni máme do 4 týdnů vystěhovat ze země.“ Novokřtění věděli, že kardinálova „mysl byla proti nám zahořklá“. Přestože ho „prostřednictvím ponížené suplikace pokorně a stručně žádali, říká vyslaným bratřím (kteří ho vedle suplikace prosili také ústně jak o slitování, tak soucit pro naše chudé domy) se smíchem na rtech a výsměšnými slovy: „Přinesli jste mi jen písemnou suplikaci od vašich starších. Chci vám ale dát tištěnou odpověď.“

Druhá část ukázky se týká přímo vydaného mandátu z 28. září 1622.

„Daß die röm. kaiserl. Mt., weiln sie die aller Welt kundige Victori erlangt, dahin bedacht, ihre Erbkönigreich und Länder wieder in gute Ordnung zu bringen und zu vorderst die Ehr und Gottes Dienst zu erheben. Weiln aber die Wiedertaufer oder Hutterischen Brüder im ganzen Römischen Reich nirgend geduldet werden, sie auch in fremde Land ziehen, andere zu ihrem Irrtum reizen und führen, den jungen Kindern den Tauf abschlagen, darneben auch keiner Obrigkeit nach dem Gebot Gottes, wie sich gebührt, unterworfen sein wollen, nicht weniger auch viel andere verdamnte, eigensinnige Irrtum lehren und führen, auch bei fůrgangner Rebellion mit ihrer kaiserl. Mt. und dero hochloblichen Erzhaus Oesterreich Feinden gehalten, Korrespondenzen und getone Hilf landkundig, sei derowegen ihrer Mt. ernstlicher Befehl, Will und Meinung, daß alle diejenigen Mann- und Weibspersonen, so sich des Hutterischen Glaubens nennen, von dato dieses Monats inner vier Wochen bei Verlust Leibs und Lebens das Markgraftum Mähren raumen und sich weiter darinnen nicht betreten lassen sollen. Die sich aber weisen und vom Irrtum auf den rechten Weg leiten lassen, denselben solle aber Fürschub, Handreichung und Befürderung erwiesen werden.“

V tomto odstavci zápis uvádí, že císař dosáhl vítězství známého celému světu a „uvážil, že své dědičné království a země uvede zase do dobrého pořádku a nejprve pozvedne čest a službu Bohu“. Dále pak vedle konstatování, že „novokřtění nebo hutteritští bratři nejsou nikde v celé římské říši trpěni“, jsou jmenovány důvody, které vedou k vypovězení novokřtěnců. Mezi ně patří následující: „jiné lákají k jejich omylu odmítat křest malých dětí“, „žádne vrchnosti podle božího přikázání, jak se sluší, nechtějí být podroběni“, či „učí a zavádějí svéhlavé omyly“. Navíc „drželi při vzpouře s nepřáteli jejich císařského veličenstva a

arcidomu Rakouského“. Proto je vydán rozkaz, vůle a mínění, „že všechny ty mužské a ženské osoby, které se nazývají hutteritskými věřícími, od data tohoto měsíce během čtyř týdnů pod ztrátou těla a života mají opustit Markrabství moravské“. Analyzovaná pasáž kroniky končí poukázáním, že přízeň a pomoc má být prokázána těm, kteří se nechají přivést z omylu na správnou cestu.

Na vystěhování byla tedy novokřtěncům dána lhůta čtyři týdny, během kterých mohli rozprodat svůj majetek a opustit zemi. Většina novokřtěnců skutečně odešla. Velké množství z nich tu bylo nuceno zanechat všechn svůj majetek, dílny se zařízením, zásoby surovin i zboží. Někteří novokřtění přestoupili na katolickou víru a zůstali v zemi. Další zase zůstali v zemi i po vydání mandátu, majetek nerozprodali a dále hospodařili, ale setrvali při svém vyznání. Proti takovým vydal na přání císaře kardinál František z Ditrichštejna ještě jeden patent (datovaný v Mikulově 13. dubna 1623),⁸⁰ ve kterém těmto nařizoval, aby se buď přiznali ke katolické víře, nebo opustili zemi.⁸¹

Je nutné ale zmínit, že i mezi představiteli katolické církve byli lidé s vysokou tolerancí. K těm patřil například i děkan olomoucké kapitoly Claudius Sorina. Jeho pochybnosti o nutnosti vyhoštění novokřtěnců vyznívají z jeho listu adresovanému kardinálu Ditrichštejnovi z Vídně 24. prosince 1622. Připomíná mu, že novokřtění byli povoláni na Moravu se zaručením svobody svědomí v době, kdy je země potřebovala a nyní je jim upírána možnost zde žít, jestliže nepřistoupí na katolickou víru. Mnozí – dokonce i mezi katolíky – si v tomto období jistě uvědomovali, že z jižní Moravy je vyháněna nejproduktivnější část obyvatelstva. Z píle a řemeslné zručnosti novokřtěnců těžila konec konců i nejpřednější katolická šlechta na Moravě, mezi nimi i Adam z Ditrichštejna, otec kardinála Františka z Ditrichštejna.⁸²

⁸⁰ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl třetí*, Brno 1905, s. 778.

⁸¹ F. KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy, díl třetí*, s. 492–493.

⁸² Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636, Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007, s. 130.

11. Prameny pro studium novokřtěnectví a archeologický průzkum

11.1 Novokřtěnecká kronika

Za základní pramenný fond, který má mimořádnou hodnotu pro poznání života novokřtěnců a historického vývoje novokřtěneckých komunit na jižní Moravě, lze považovat původní novokřtěneckou kroniku. Její význam pramení i z faktu, že byla psána právě na jižní Moravě, a to v době současné s událostmi. Psána byla původně ve Slavkově, následně pak v Nových Mlýnech. Po vypovězení novokřtěnců z Moravy bylo v jejím psaní pokračováno v Sobotišti na území dnešního Slovenska, kde byla také ukončena.⁸³

Její původním písařem byl Kašpar Braitmichel, který pocházel ze Slezska a v roce 1538 působil v Šakvicích u Hustopečí jako hospodářský správce tamní komunity. Zemřel v roce 1574 ve Slavkově. Kroniku začal psát po roce 1542 pod vedením představeného Petra Walbota a do roku 1573 byla hotova její počáteční část. Původní originál kroniky psaný Braitmichelem se ale nedochoval. Byl však přepsán Hauprechtem Zapfem, písařem Hannse Krale z Kitzbühlu. Zapf přepsal nejen původní část kroniky, ale pokračoval v jejím psaní v Nových Mlýnech až do listopadu 1591. Jména dalších písařů – podle rukopisů čtyř osob – nejsou známá. Hainnrich Boxler působil jako písař kroniky v letech 1623–1627. Po něm činili záznamy ještě dva písaři, první do roku 1660, druhý do konce kroniky, tj. do roku 1665.⁸⁴

Rukopis Hauprechta Zapfa byl z Moravy po vypovězení novokřtěnců přenesen do Sobotiště v tehdejších Uhrách. Zde byla kronika dokončena a uložena. Při potlačení novokřtěnců císařovnou Marií Terezií v roce 1725 dostali jezuité plnou moc ke konfiskaci a spálení novokřtěneckých spisů. Kronika byla tehdy tajně přenesena do Alwintze v tehdejším Sedmihradsku. Když se v roce 1764 přesunulo pronásledování novokřtěnců i tam, přenesl kroniku tehdejší služebník slova Joseph Kuhr (Gor) pod hrozbou trestu smrti do Valšska a později v důsledku rusko-turecké války v letech 1769–1774 do Vischenky v tehdejším Malorusku. Když Kuhr v roce 1794 zemřel, dostala se kronika do držení rodiny Waldnerů. Člen této rodiny Michal I. Waldner ji přenesl při přesídlení do Jižní Dakoty v USA. Tam je v opatrování rodiny dodnes.⁸⁵

Novokřtěneckou kroniku mohou badatelé, zabývající se otázkou novokřtěnectví, studovat prostřednictvím několika publikací. Zásadní význam pro studium novokřtěnců mělo zveřejnění několika verzí jejich rukopisných kronik, publikované v roce 1883 ve Vídni

⁸³ Metoděj ZEMEK, *Habánské lokality podle původní habánské kroniky*, in: Jižní Morava 1982, s. 141–142; Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 5.

⁸⁴ M. ZEMEK, *Habánské lokality*, s. 141–142.

⁸⁵ M. ZEMEK, *Habánské lokality*, s. 141–142.

historikem Josephem Beckem v díle *Die Geschichts-Bücher der Wiedertäufer in Oesterreich-Ungarn*. Autor knihu opatřil řadou vysvětlujících poznámek a komentářů a zasloužil se i o správnou geografickou identifikaci většiny lokalit, o kterých se v kronikách hovoří. Badateli snad nejvíce využívána je publikace Andrease Johannese Friedricha Zieglschmida *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder*, ve které zpřístupnil text ústřední novokřtěnecké kroniky (její kompletní původní znění), vyvezené na americký kontinent. Tato publikace byla vydána v New Yorku v roce 1943. Také Zieglschmid opatřil své dílo množstvím doplňujících poznámek s doložením historických souvislostí. Stejný autor vydal v roce 1947 ve Philadelphii i tzv. malou kroniku *Das Klein-Geschichtsbuch der Hutterischen Brüder*, která zachycuje, kromě výtahu starších událostí, hlavně osudy novokřtěnců, kteří se dostali přes Sedmihradsko a Ukrajinu do Spojených států a Kanady. Pokud se týká původní novokřtěnecké kroniky, tak její text, převedený do moderní němčiny, publikoval ještě dříve v roce 1923 rakouský literární historik Rudolf Wolkan v díle *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*.⁸⁶ Při svém studiu novokřtěneckých kronik jsem pracoval právě s poslední jmenovanou moderní, jazyk upravující edicí.

V příloze č. 3 předkládám k nahlédnutí ukázkou zápisu ze dvou verzí novokřtěnecké kroniky. Týkají se počátečního období po usídlení novokřtěnců v Mikulově, kdy se tito začali názorově rozdělovat, pokud se týká postoje ke zbraním a válečným daním. Linhart z Lichtenštejna v závěru ukázky zaujímá stanovisko, že pokud novokřtěnci chtějí vytvářet zvláštní shromáždění a odlišovat se, nemůže je na svém území trpět. Bratři odpovídají: „Chceme trpělivě s boží pomocí čekat, co Pán s námi dopustí.“⁸⁷

11.2 Berní listy

Povolování berní bylo právem stavů. Zemský sněm vždy ustanovil, kolik má kdo platit a z čeho a jak se bude berně vybírat. Panovník musel vždy na sněmu odůvodňovat, nač bude berní potřebovat. Přiznávací listy měly předepsanou formuli.⁸⁸ Viz také výše.

V Moravském zemském archivu v Brně se dochovaly daňové přiznávací listy moravských stavů z let 1583–1602 a 1618–1623. Je zde uloženo na 450 přiznávacích listů, které se vztahují ke zdaňování novokřtěnců, v kompletnosti jsou zastoupené ročníky 1589 a 1590. Z přiznávacích listů z let 1583 a 1584 je patrné, že moravská šlechta zdaňovala novokřtěnce

⁸⁶ Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 5, 19.

⁸⁷ Rudolf WOLKAN, *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1926, s. 39. V závěru ukázky uvedené stanovisko Linharta z Lichtenštejna i novokřtěnců: „Wenn ihr nicht wollt zu meiner Praedikanten Lehr gehn und ein sonder Versammlung oder Absünderung machen, so kann ich euch in meinem Gebiet nicht leiden.“ Die Brüder antworten: „Wir wollen in Gedult mit Gottes Hilf erwarten, was der Herr über uns zuläßt.“

⁸⁸ František KAMENÍČEK (ed.), *Zemské sněmy a sjezdy moravské, díl první*, Brno 1900, s. 211–213.

jen v ojedinělých případech – jejich počty jsou uvedeny jen v příznávacích listech pěti panství z celkového počtu 25 panství. Berní listy z roku 1585, kdy se započalo se zdaňováním nemovitostí, jsou již průkaznější a lze si podle nich vytvořit pohled (i když jen podle počtu domů) na rozsah novokřtěneckého osídlení na jižní Moravě. Teprve daňová přiznání z roku 1592 umožňují stanovení skutečného počtu lokalit, ve kterých novokřtělci sídlili, označení „kuchyně“ pro obytný dům novokřtělců se stalo obecným označením pro novokřtěnecké „sídlo“.⁸⁹

Zachované berní listy jsou významným pramenem pro badatele z různých oborů. Poskytují cenné informace jak z oblasti hospodářských dějin, tak i statistické údaje o počtech moravského obyvatelstva, a to nejen o usedlých, ale i o Židech či novokřtělci. Pokud se týká novokřtělců, studiem berních listů se zabývali již badatelé jako František Hrubý (1887–1943) či Jiří Radimský (1919–1965). K detailnímu prostudování archivních pramenů pak přistoupil historik a archeolog Jiří Pajer, který propojením poznatků získaných studiem příznávacích berních listů s informacemi obsaženými v novokřtěneckých kronikách mohl prokázat věrohodnost těchto pramenů, ale i korigovat některá zjištění svých badatelských předchůdců.⁹⁰

V Moravském zemském archivu v Brně jsem měl možnost nahlédnout do řady příznávacích berních listů moravských šlechticů. V této práci uvádím v přílohách č. 4 – 6 tři z nich včetně mnou provedené analýzy. V příloze č. 4 je příznávací berní list Jana z Lipého a na Krumlově z roku 1589. Tento prohlašuje, že podle sněmovního svolení, které se stalo v Brně v pondělí po neděli Judica léta 1588, dal vyhledat a sečíst počty lidí na svém panství a dospělo se k sumě 1535 usedlých. V další části jsou vyčísleni ti poddaní, kterým se z božího dopuštění stala škoda (povodně, krupobití, oheň). Teprve poté jsou v příznávacím listu uvedeni Židé v členění na ženaté a neženaté a novokřtělci. Novokřtělci jsou na rozdíl od usedlých a Židů, kteří jsou uváděni počtem osob, zaznamenáni pomocí počtu domů. Z příznávacího listu Jana z Lipého a na Krumlově se dozvídáme, že novokřtělci zde v r. 1589 žili ve dvou lokalitách, a to v Mackovicích a v Alexovicích, a měli pět domů. Čtyři novokřtěnecké domy v Mackovicích však vyhořely. Jan z Lipého a na Krumlově rovněž ještě uvádí, že nemá ani Židy ani novokřtělce na starých gruntech. V závěru příznávacího listu je pak provedena sumarizace. Po odečtení poškozených bylo zdaněno 1304 usedlých po 10 gr.,

⁸⁹ Jiří PAJER, *Studie o novokřtělci*, Strážnice 2006, s. 51–52.

⁹⁰ Jiří PAJER, *Novokřtělci v příznávacích berních listech moravské šlechty*, in: Časopis Matice moravské 124/2005, zde s. 451–452.

50 ženatých Židů po 1 ½ zl., 33 neženatých Židů po 10 gr. a 1 novokřtěnecký dům (4 vyhořelé domy nebyly do zdanění zahrnuty) po 10 zl. Celková částka činila 530 zl. a 20 gr.⁹¹

Z uvedeného je patrné, že jak Židé, tak i novokřtěníci byli při zdaňování znevýhodněni ve srovnání s usedlími. Při přepočtu 1 zlatý = 30 grošů by v novokřtěneckém domě muselo žít 30 osob, aby se dosáhlo úrovně zdanění usedlých.

V dalších dvou přílohách jsou ukázky příznávacích listů Oldřicha z Kounic a na Slavkově a Ždánicích. První z nich (příloha č. 5) je stejně jako výše uvedený příznávací list Jana z Lipého a na Krumlově z roku 1589. Podle tohoto listu bylo na „statku Slavkovským“ zdaněno 630 usedlých po 10 gr., 12 ženatých Židů po 1 ½ zl., 6 neženatých Židů po 10 gr. a 6 novokřtěnských domů po 10 zl., v součtu byly přiznány berně ve výši 290 zl. V tomto příznávacím listu nejsou uváděny ani lokality, ani škody pro vyloučení ze zdanění.⁹²

V příloze č. 6 je příznávací berní list Oldřicha z Kounic a na Slavkově a Ždánicích hned z následujícího zdaňovacího období, tj. z r. 1592. Zapsáno je v něm: „Já Oldřich z Kounic na Slavkově a Ždánicích vyznávám tímto listem obecně přede všemi, že jsem podle svolení sněmovního, které se stalo v městě Brně v pondělí po neděli Misericordias Léta Páně 1590, všechny lidi usedlé a poddané své vyhledati a sčísti dal na statku mém slavkovském, kterýchž se nachází v počtu kromě 10 pustých a dvou pohořelých 627 usedlých z jednoho každého po 10 gr, z Židů ženatých 12 po 1 ½ zl., z neženatých 6 po 10 gr. Též jsem dal vybrati ze tří domů novokřtěnských, v kterýchž v jedné každé kuchyni pokrmů vespolek užívají, z jednoho po 6 zl. činí 18 zl., což čistý sumy činí 247 zl. a že více lidí usedlých poddaných svých ani domů novokřtěnských na tomž statku mém slavkovském, z kterýchž by se toho při tomto termínu dostalo, nemám, než to, jakž svrchu psáno jest. To přijímám k svému svědomí. Na jistotu sekret svůj vlastní k tomu listu jsem přitisknouti dal, jenž jest dán na Slavkově v pondělí den svatého Bartoloměje léta 1592.“⁹³

11.3 Urbáře a další písemné prameny

Z písemných pramenů jsou to ještě urbáře, ve kterých lze nalézt zmínky o novokřtěncích, i když to jsou víceméně informace vypovídající o jejich existenci v té které lokalitě. Urbáře byly písemnosti vytvářené vrchnostmi, tj. držiteli pozemkového majetku, pro evidenci platů a dávek, které jim měly být odváděny poddanským obyvatelstvem. Urbáře byly jen předpisem, suma platů a dávek v nich uvedená nemusela být vůbec vybrána, např. z důvodu odkladu

⁹¹ Moravský zemský archiv v Brně, Fond A 7 Příznávací berní listy, karton 11, z poddaných, páni 8 – Jan z Lipého 1589.

⁹² Moravský zemský archiv v Brně, Fond A 7 Příznávací berní listy, karton 12, páni 35 – Oldřich z Kounic 1589.

⁹³ Moravský zemský archiv v Brně, Fond A 7 Příznávací berní listy, karton 16, z poddaných, páni č. 38.

plateb či živelních pohrom. To, co se od poddaných skutečně vybralo, zachycovaly až úroční rejstříky.⁹⁴

11.4 Archeologický průzkum

Významným přínosem archeologického průzkumu je získávání materiálových fondů, vypovídajících o přítomnosti novokřtěnců, jejich způsobu života a řemeslných dovednostech. Jedním z těch, kteří přispěli svými archeologickými nálezy k poznatkům o moravských novokřtěncích, byl lidový keramik a amatérský archeolog Heřman Lansfeld (1899–1984). Na dřívější archeologické nálezy navázala současná archeologie a z jejích představitelů je nutné vyzvednout především osobu Jiřího Pajera (nar. 1948), historika a archeologa, který věnoval svoji badatelskou činnost keramice, především té habánské, a studiu problematiky novokřtěneckého osídlení jižní Moravy.⁹⁵

⁹⁴ Moravský zemský archiv v Brně, Úvod k fondu urbářů, s. 2–4.

⁹⁵ Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 5–6.

12. Novokřtěnecké osídlení na jižní Moravě

Po příchodu na Moravu našli novokřtění podporu a ochranu ze strany moravské stavovské společnosti. I na Moravě existoval diferencovaný vztah mezi šlechtou a měšťanstvem. Zatímco šlechta požívala rozsáhlých práv a široké autonomie, královská města byla relativně slabá, městské rady byly ovlivňovány panovnickou mocí, a tak při příchodu na Moravu zůstávaly brány královských měst novokřtěncům uzavřeny. Cechovní měšťanstvo mělo obavy z konkurence novokřtěneckých řemeslníků a bránilo si své výsady. Nejpriznivější podmínky proto našli novokřtění na panstvích šlechticů.⁹⁶

V prvním období po příchodu na Moravu budovali novokřtění svá sídla v blízkosti hlavní trasy mezi Vídní a Čechami – usadili se v Mikulově, Slavkově, Hustopečích. Později došlo k výraznému rozšíření novokřtěneckých sídel na východ k Břeclavi a Hodonínu. Četnost novokřtěneckých sídel byla v první polovině 16. století ovlivňována pronásledováním ze strany císaře Ferdinanda I. V rámci dvojího vypovězení novokřtění některá svá sídla opouštěli - některá definitivně, do některých se později vraceli. Teprve po opadnutí vlny pronásledování, za éry tzv. „zlatého věku“, došlo k velkému rozmachu v zakládání novokřtěneckých sídel.⁹⁷

Pro představu o Moravě a jejích panstvích uvádím v příloze č. 7 dvě kopie Fabriciovy mapy Moravy. Pavel Fabricius – matematik, astronom, botanik a osobní lékař rakouského císaře Maximiliána II. – zpracoval první přehlednou mapu Moravy a věnoval ji moravské šlechtě. Vydána byla v roce 1569. Původní Fabriciova mapa Moravy byla několikrát reprodukována. V roce 1585 vznikla kopie od německého zeměpisce a kartografa Gerharda Mercatora, z roku 1625 pochází kopie od Petra Kaeria.⁹⁸ Na obou mapách jsou zachycena i dvě velká sídla novokřtěnců Mikulov (Niclasburg/Niklasburg) a Slavkov (Austerlitz).

Na základě archeologických výzkumů a na základě studia pramenů, kterými jsou novokřtěnecká kronika a příznávací berní listy moravské šlechty je možné udělat si přehled o novokřtěneckém osídlení jižní Moravy. Vizuální pohled na rozmístění sídel novokřtěnců na jižní Moravě v posledním desetiletí 16. st. zachycuje mapa uvedená v příloze č. 8. V té době, konkrétně mezi lety 1585 až 1599, byla na základě studia příznávacích berních listů zaznamenána novokřtěnecká sídla celkem na 28 šlechtických panstvích. Četnost novokřtěneckých sídel a vývoj jejich počtu přibližuje tabulka uvedená v příloze č. 9. Z uvedené tabulky je patrné, že na většině panství existovalo jen několik málo

⁹⁶ Jaroslav PÁNEK, *Moravští novokřtění*, in: Český časopis historický, roč. 1994, č. 2, s. 251; Jaroslav MILLER, *Uzavřená společnost a její nepřátelé*, Praha 2006, s. 52–89.

⁹⁷ J. PÁNEK, *Moravští*, s. 251

⁹⁸ Eva SEMOTANOVÁ, *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*, Praha 2001, s. 44–45, 62–63.

novokřtěneckých sídel (1 až 3), pouze na několika panstvích, ke kterým se řadila panství Břeclav, Dolní Kounice, Mikulov, Slavkov nebo Židlochovice, byla četnost novokřtěneckých sídel vyšší. Údaje pro sestavení příloh č. 8 a 9 jsem čerpal z publikace Jiřího Pajera *Studie o novokřtěncích*.⁹⁹

V další části své práce bych se rád zaměřil právě na některá z těchto panství, zejména na panství Mikulov a Slavkov, která byla významně spojena s komunitou novokřtěnců po celou téměř sto let trvající dobu jejich pobytu na jižní Moravě.

12.1 Panství Mikulov (Nikolsburg)

V době příchodu novokřtěnců na Moravu byli majiteli mikulovského panství Lichtenštejnové. Posledním jediným vlastníkem mikulovského dominia byl Kryštof III. z Lichtenštejna (1446–1506), který si v roce 1504, kdy si Lichtenštejnové rozdělili své dosavadní državy, podržel staré rodové panství, ke kterému patřilo na dnešním území Moravy město Mikulov s hradem, Lednice, Břeclav a hrady Děvičky a Sirotčí hrad. Jeho synové Wolfgang I. (1475–1525) a Linhart I. (1482–1534) byli nedílní. Ke skutečnému rozdělení mikulovského panství došlo asi roku 1538, a to na dvě poloviny. Jednu polovinu převzali synové Wolfganga I. Jan a Kryštof Volf, druhou synové Linharta I. Kryštof IV. a Linhart II.¹⁰⁰ Od roku 1553 byl majitelem tří čtvrtin panství Mikulov Kryštof IV. z Lichtenštejna. Dluhy zděděné po předcích a nezřízený a nákladný způsob života, který Kryštof IV. (zvaný také Marnotratný) vedl, byly příčinou postupného rozprodávání majetku, které vyvrcholilo roku 1560 prodejem Mikulova a k němu příslušného panství uherskému šlechtici Ladislavu Kerecsényimu. Kerecsényiové nepobyli na Mikulově dlouho. Ladislavův syn Kryštof Kerecsényi zemřel bez dědiců v roce 1572. Mikulovské dominium spadlo odúmrtí na císaře Maxmiliána II., který je roku 1575 odprodal dědičně s lenními a manskými povinnostmi Adamu z Ditrichštejna (1527–1590). Císař Rudolf II. pak o dva roky později Adama z Ditrichštejna propustil z manství a Ditrichštejnové od té doby drželi Mikulov jako svobodný statek. Adam z Ditrichštejna se stal zakladatelem mikulovské linie rodu. V době, kdy Mikulov získal, měl již za sebou úspěšnou kariéru ve službách habsburského rodu a za vlády Rudolfa II., kdy byl jmenován nejvyšším hofmistrem, se zařadil mezi nejvyšší hodnostáře habsburské monarchie. Po smrti Adama z Ditrichštejna v roce 1590 bylo mikulovské panství rozděleno mezi jeho tři syny. Zatímco nejstarší Zikmund zděděný majetek postupně odprodal bratrům, prostřední Maxmilián a nejmladší František (zdedil zámek a město Mikulov) uzavřeli dohodu

⁹⁹ Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 51–55.

¹⁰⁰ Pavel JURÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, Praha 2009, s. 25–26.

o společné držbě svých částí – nedílu. Když pak František z Ditrichštejna z důvodu přípravy na duchovní dráhu postoupil v roce 1598 svůj podíl Maxmiliánovi, bylo mikulovské panství opět v rukách jediného držitele. Maxmilián z Ditrichštejna zemřel ale v roce 1611 bez potomků a držby Mikulova a celého panství se opět ujal František z Ditrichštejna.¹⁰¹

František z Ditrichštejna (1570–1636) byl nejvýznamnějším členem mikulovské ditrichštejnské větve. Jako nejmladší syn Adama z Ditrichštejna byl předurčen pro církevní dráhu. V hodnostním řebříčku postupoval velice rychle. V pouhých 29 letech se stal kardinálem a krátce na to usedl na olomoucký biskupský stolec a stal se hlavou katolické církve na Moravě. Byl činný i ve stavovské správě země a zastával zemské úřady. Podílel se na dojednání libeňského míru v roce 1608, v jehož důsledku se arcivévoda Matyáš stal uherským králem. Osobně pak provedl korunovaci Matyáše králem českým a římským. Vrcholem kariéry Františka z Ditrichštejna bylo pobělohorské období, kdy se stal gubernátorem a faktickým vládcem Moravy. Roku 1624 byl odměněn titulem říšského knížete.¹⁰²

S městem Mikulov jsou spojeny samotné počátky novokřtěneckého hnutí na Moravě. Mikulov byl první lokalitou, ve které se novokřtění usídlili. Stalo se tak v první polovině roku 1526. Příchod do města umožnil novokřtěncům majitel panství Linhart I. z Lichtenštejna, který již dříve sympatizoval s reformací. Poskytl novokřtěncům ochranu a ještě v roce 1526 sám přijal druhý křest. Jak Linhart I. (1482–1534), tak i jeho synovec Jan z Lichtenštejna byli oddanými stoupenci a šířiteli učení novokřtěnců.

S počátečním obdobím působení novokřtěnců v Mikulově je spojeno několik osobností, kterým je společné, že záhy poté, co se vlády v zemi ujal Ferdinand I. a započal své tažení proti novokřtěncům, pro svoji víru zahynuli mučednickou smrtí. Především je to Balthasar Hubmeier, původně farář a kazatel dómu v Řezně, který novokřtěnce do Mikulova přivedl a stal se jejich ideovým vůdcem. Jak již bylo pojednáno v kapitole 6, tiskl u mikulovského knihtiskáře Simprechta Sorga své náboženské spisy, určené především příslušníkům moravské šlechty, kterými přispíval k šíření novokřtěneckého učení v nově osídlené lokalitě. Již v létě roku 1527 byl Balthasar Hubmeier zatčen a roku 1528 ve Vídni upálen. Dále je nutné zmínit se o humanistickém vzdělanci, někdejších proboštu kláštera v Dolních Kounicích Martinu Göschlovi, který v roce 1522 přestoupil k luteránství a v roce 1526 se uchýlil do Mikulova, kde přijal učení novokřtěnců a vstoupil do jejich komunity. Na zásah císaře

¹⁰¹ Ladislav HOSÁK – Metoděj ZEMEK – a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Jižní Morava*, Praha 1981, s. 153; Miroslav SVOBODA A KOL., *Mikulov*, Praha 2013, s. 92–94; Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636, Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007, s. 15–20.

¹⁰² M. SVOBODA A KOL., *Mikulov*, s. 91–95.

Ferdinanda I. byl roku 1528 zajat, předán církevnímu soudu, mučen a vězněn. Ve vězení zemřel.¹⁰³

Novokřtěnecké učení zapouštělo v novém prostředí své kořeny. Probíhaly křty dospělých. Vedle nich ale propuklo v Mikulově také obrazoborectví, a to již na podzim roku 1526. Mikulovské kostely byly vyklíženy a výtvarná díla v nich dříve umístěná byla ničena. Novokřtěnecké odmítání obrazů se omezovalo jen na sakrální umění. Z hlavního podílu na mikulovském obrazoborectví byl obviňován Balthasar Hubmeier, který jako důvod pro odstraňování a ničení oltářů uváděl, že „je na nich stále znovu křižován a zabíjen Ježíš Kristus“. Odstraňování obrazů hájil rovněž jeden z mikulovských kazatelů Oswald Glaidt: „Bůh je duch a přeje si být uctíván jen duchovním způsobem. Pokud si ale učiníš obraz, pak věz, že hrozně hřešíš proti Bohu, svému Pánu.“¹⁰⁴

Zpodobňování či klanění se obrazům označované jako modlářství je vedle dalších základních článků věrouky uvedeno rovněž ve vyznavačském spise s titulem „Bekantnus und rechenschafft der getaufften in den namen Jesu Cristi zu Nicolspurg und umb den Stain“ (Vyznání a vydání počtu z víry pokřtěných ve jménu Ježíše Krista v Mikulově a okolo kamenného vrchu), který vznikl v Mikulově v roce 1535. Tento spis vychází z teologického učení Balthasara Hubmeiera a podepsalo ho pět bývalých katolických kněží, současných křtěneckých kazatelů farností mikulovského panství.¹⁰⁵

Vůdčí postavení v dějinách moravského novokřtěnectví zastával Mikulov jen do poloviny 16. století. V té době už žili v Mikulově jen příslušníci některých skupin a sekt v málo početných komunitách. Již záhy po příchodu do Mikulova došlo k rozdělení novokřtěnců na „dvojitý lid“, jak je popisováno v kapitole 6.1. V Mikulově zůstali usídlení tzv. „lidé meče“, kteří zastávali zásadu nošení zbraně a byli podporováni i ze strany Linhartů z Lichtenštějna. Zřejmě mezi lety 1530 a 1533 se v Mikulově rozpoutaly prudké kontroverze o biblické zdůvodnění slavení neděle a o přikázání sabatu v desateru. Jejich výsledkem bylo zavedení soboty místo neděle. Proto byli mikulovští novokřtěnci později označováni také jako sobotáři. Od roku 1535, kdy Ferdinand I. nařídil zatčení všech novokřtěneckých kazatelů, nebyly farní kostely mikulovského panství téměř po tři desetiletí obsazovány duchovními. V Mikulově a jeho okolí vytvořili jen sobotáři malé sbory bez veřejných církevních budov.¹⁰⁶ Před rokem 1535 byli v Mikulově usídlení rovněž příslušníci další novokřtěnecké skupiny, tzv. „švýcarští

¹⁰³ https://cs.wikipedia.org/wiki/Martin_Göschl, náhled 21.6.2018; Zdeněk V. TOBOLKA, *Knihtiskař Simprecht Sorg – Froschauer*, in: *Časopis Matice moravské* 53, 1929, s. 501–508.

¹⁰⁴ Martin ROTHKEGEL, *Nepřítelé-přátelé umění, Obrazoborectví a renesanční sběratelství v mikulovské křtěnecké reformaci (1526–1535)*, in: *Sborník regionálního muzea v Mikulově*, Mikulov 2008, s. 121–123.

¹⁰⁵ M. ROTHKEGEL, *Nepřítelé-přátelé*, zde s. 118.

¹⁰⁶ M. ROTHKEGEL, *Nepřítelé-přátelé*, zde s. 121.

bratři“. Uvádí se, že jejich první moravská komunita byla založena právě v Mikulově. Po prvním vypovězení novokřtěnců ze země roku 1535 se většina z nich vrátila do oblasti, ze které na Moravu přišli, tj. zejména do středního Německa. Ke konci první poloviny 16. století se do popředí dostala skupina sjednocených novokřtěnců – huterité. O zakládání huteritských komunit vypovídají novokřtěnecké kroniky. V roce 1538 byla založena huteritská sídla v Bulharech (Pulgern) a Pouzdřanech (Pausram), v roce 1543 v Pavlově. V dalším období se vyskytovali huterité od roku 1557 v Perné (Bergen) a v Sedleci (Voitelsprun) a od roku 1558 ve Strachotíně (Tracht). V samotném Mikulově byl dvůr huteritů založen roku 1556. Přes existenci huteritských sídel na mikulovském panství se hlavní vývoj novokřtěneckého hnutí přesunul z Mikulova do jiných lokalit.¹⁰⁷

Zatímco za panování Lichtenštejnů se usazeným novokřtěncům dostávalo podpory a ochrany, tolerance ze strany šlechty vůči nim se v druhé polovině 16. století změnila. Když se stal majitelem mikulovského panství Adam z Ditrichštejna, byla sotva čtvrtina jeho poddaných katolíky. Zahájil proto postupnou rekatolizaci a zařadil se k nemnohým šlechticům své doby, kteří prováděli rekatolizační opatření ještě před vypuknutím stavovského povstání. Rekatolizační úsilí zahájil postupným předáváním farních kostelů do katolických rukou, nedostatek katolických farářů vyřešil v roce 1581 povoláním jezuitských misionářů. Má se za to, že v roce 1583 byl již Mikulov navrácen katolické církvi a stal se jedním z center katolictví na předbělohorské Moravě. Poslední nekatolíky, kteří se odmítli obrátit, vypověděl z města i z panství Maxmilián z Ditrichštejna. Ještě významnější oporu získala pak katolická církev v dalším majiteli – Františku z Ditrichštejna. I když dosavadní rekatolizace byla zaměřena především na poddané protestantské víry, na mikulovském panství nadále setrvali novokřtění a židé.¹⁰⁸

Rok 1599 byl pro Františka z Ditrichštejna významný. Nejprve byl 3. března 1599 přijat do kardinálského sboru, 26. května 1599 pak byl zvolen olomouckým biskupem. Stal se tak hlavním představitelem katolické církve na Moravě.¹⁰⁹

S osobou Františka z Ditrichštejna přišli novokřtění, žijící na mikulovském panství, mnohokrát do styku. Vypovídají o tom záznamy v novokřtěneckých kronikách. Šířeji popisuje novokřtěnecká kronika komunikaci mezi novokřtění a Františkem z Ditrichštejna v roce 1599 (ukázka z kroniky viz příloha č. 10)¹¹⁰ Kronika zmiňuje návrat Františka

¹⁰⁷ Miroslav SVOBODA A KOL., *Mikulov*, Praha 2013, s. 301–303.

¹⁰⁸ M. SVOBODA, *Mikulov*, s. 101–102.

¹⁰⁹ Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636, Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007, s. 30–40; Pavel JURÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Ditrichsteinů*, Praha 2009, s. 333–334.

¹¹⁰ Rudolf WOLKAN, *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1926, s. 459–461; A. J. F. ZIEGLSCHMID, *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder*, New York 1943, s. 597–600..

z Ditrichštejna z Říma zpět na Moravu a zisk jeho dvou vysokých postů. Přestože byl František z Ditrichštejna pokračovatelem v rekatolizačním úsilí po svém otci, je v kronice zaznamenáno, že po nástupu do funkce ubezpečil novokřtence, že bude i nadále nad nimi držet ochrannou ruku. Toto ale podmiňoval dobře odváděnou prací – pak od nich nebude požadovat nic, co by bylo proti jejich svědomí.¹¹¹ V návaznosti na tento příslib svolal představený novokřtěnecké obce Klaus Braidel kazatele a hospodáře, aby se poradili, zda mají pro kardinála dále pracovat, nebo svá sídla na jeho panství opustit. Shromáždění rozhodli, že zůstanou. Svě setrvání ale podmiňovali tím, že jejich práce nebude placena z církevních příjmů biskupského panství v Kroměříži, nýbrž ze světských příjmů v Mikulově. V tomto smyslu dali novokřtenci Františku z Ditrichštejna písemnou odpověď. Slíbili mu, že dostaví biskupský mlýn v Kroměříži, neboť mlýn je potřebná věc, a nabízeli mu i další služby jako jiným pánům.¹¹² V dopise ale také vyjádřili obavu, že kdyby kardinál opustil mikulovské panství nebo zemřel, i když mu přejí dlouhý život, a mzda za jejich práci by měla pocházet z příjmů biskupství, raději by se odstěhovali, protože to by odporovalo jejich víře a svědomí. František z Ditrichštejna novokřtencům vzkázal, aby mu již nepsali a pokud budou něco chtít, aby se obraceli na jeho služebníky. Pokud pro něho budou pracovat stejně jako pro jiné pány v zemi, chce jim i nadále prokazovat dobro.¹¹³

Práce pro biskupství a odměna za tuto práci hrály roli i v dalším sporu novokřtenců s kardinálem Ditrichštejnem, který je popsán v kronice. 27. ledna 1604 byli do Nových Mlýnů svoláni kazatelé a hospodáři ze všech sídel, aby se poradili o tom, jak se zachovat v případě řemeslné práce pro biskupství. Novokřtěnečtí řemeslníci pracovali na zámku v Kroměříži, mělo se však začít pracovat i v klášteře, což podle víry novokřtenců bylo „na místě, kde se pracovat nemělo“ („an die Ort, da man doch vorhin nie dahin gearbeitet hat“). Také odměna by nebyla z peněz mikulovského panství, ale z biskupských příjmů a přijetí takových peněz odporovalo jejich svědomí. Když představený obce Klaus Braidl obdržel od Františka z Ditrichštejna požadavek na odvoz mramoru z Vídně do Mikulava, odpověděl tento kardinálovi slovy „nemohli bychom sloužit biskupství, neboť je to proti našemu svědomí“ („wir zum Bistum nicht dienen könnten, denn es sei wieder unser Gewissen“). Spor mezi novokřtenci a kardinálem tehdy nakonec urovnal bratr Františka z Ditrichštejna Maxmilián.¹¹⁴

¹¹¹ Rudolf WOLKAN, *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1926, s. 459.

¹¹² R. WOLKAN, *Geschicht-Buch*, s. 459–460.

¹¹³ R. WOLKAN, *Geschicht-Buch*, s. 460–461.

¹¹⁴ R. WOLKAN, *Geschicht-Buch*, s. 473–475; A. J. F. ZIEGLSCHMID, *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder*, New York 1943, s. 616–619.

Novokřtěnecká kronika zachycuje ještě jedno nedorozumění mezi novokřtělci a kardinálem Ditrichštejnem, které opět vzniklo z titulu práce pro něho. Pasáž z novokřtěnecké kroniky je uvedena v příloze č. 11. V roce 1614 chtěl František z Ditrichštejna postavit kamna v kroměřížském zámku. Novokřtěnečtí hrncíři ale tuto práci odmítli provést, protože „kvůli naší víře a svědomí se nehodí pracovat pro biskupství“. Když se však představení obce přesvědčili, že kamna mají stát v zemské sněmovně, kde se shromažďuje rytířstvo a preláti, dostali k provedení práce svolení. „Se kterými byl pak pan kardinál také spokojen.“ („Mit welchen dann der Herr Kardinal auch zufrieden gewesen.“)¹¹⁵

Z výše uvedených komunikací mezi novokřtělci a kardinálem Františkem z Ditrichštejna je patrné, že kardinál, třebaže byl na Moravě hlavní postavou protireformačního úsilí a rekatolizace, rád využíval pracovních schopností novokřtěneckých řemeslníků. Byli známi svou zručností a tím, že práci odváděli spolehlivě. Pokud neodporovali a pracovali, bylo vše v pořádku. Jakmile však vznesli námitky, vyplývající z jejich náboženského přesvědčení, dokázal jim ukázat i svou odvrácenou tvář.

František z Ditrichštejna bývá označován jako jeden z nejvýznamnějších politiků 17. století. Odmítal svobodu vyznání a svůj hlavní úkol spatřoval v převedení obyvatel Moravy na katolickou víru. Vnímал nedostatek vzdělaných kněží a skutečnost, že většina far na Moravě byla obsazena nekatolíky. V době před Bílou horou zřizoval konventy pro výchovu kněží, zasazoval se o to, aby do městských rad královských měst byli přijímáni jen katolíci, přivedl na Moravu františkány a kapucíny a zakládal pro ně kláštery, podporoval jezuity. Proti nekatolíkům vystupoval všude nesmlouvavě a přísně, i když v období před Bílou horou ještě nebyl příznivcem násilných rekatolizačních metod.¹¹⁶ V konečné fázi to byl on, kdo se zasloužil o definitivní vypovězení novokřtělců ze země.

Na závěr kapitoly, týkající se panství Mikulov, je třeba uvést, že z daňových příznání mikulovského panství z let 1585–1598 vyplývá, že toto panství patřilo k větším, pokud se týká počtu novokřtěneckých sídel. V lokalitách Mikulov, Strachotín, Perná a Sedlec bylo v letech 1585 a 1589 zaznamenáno po šesti novokřtěneckých sídlech. V roce 1591 však byli novokřtělci vypovězeni z Perné a Sedlce a počet novokřtěneckých sídel mikulovského panství tak klesl na tři.¹¹⁷

¹¹⁵ Rudolf WOLKAN, *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1926, s. 514–515; A. J. F. ZIEGLSCHMID, *Die älteste Chronik*, s. 674–675.

¹¹⁶ Pavel BALCÁREK, *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636, Gubernátor Moravy*, České Budějovice 2007, s. 76–81; Pavel JUŘÍK, *Moravská dominia Liechtensteinů a Ditrichsteinů*, Praha 2009, s. 333–334.

¹¹⁷ Jiří PAJER, *Studie o novokřtělciích*, Strážnice 2006, s. 55–57.

12.2 Panství Slavkov (Austerlitz)

Majiteli slavkovského panství byli ve sledovaném období (1526–1622) Kounicové. Kounicové patří k nejstarším moravským šlechtickým rodům. Roku 1509 koupil slavkovské panství Oldřich (III.) z Kounic (1460–1516), tehdy ještě skoro neznámý šlechtic, a stal se zakladatelem moravské větve tohoto rodu. Natrvalo se ale Kounicové stali majiteli panství až v roce 1525, neboť bývalí vlastníci se pokoušeli panství znovu získat. Prestiž Kouniců se zvýšila, když byli v roce 1532 synové Oldřicha (III.) Jan, Václav, Petr a Oldřich přijati zemským sněmem do panského stavu. Po smrti bezdětného Václava roku 1553 a odkoupení podílů od dvou synů nejmladšího Oldřicha drželi majetek Jan a Petr. Jan byl katolík, Petr český bratr. Po Janově smrti v roce 1566 se majetku ujali synové již zemřelého Petra (zemřel roku 1562) Kryštof a Oldřich (IV.). Zděděné statky rozšířili přikupováním sousedních zboží, mimo jiné získali koupí i sousední panství Ždánice. Oba bratři zemřeli mladí, Kryštof v roce 1569, Oldřich o rok později. Dědicem se stal syn Oldřicha (IV.) – rovněž Oldřich (1569–1617). Oldřich (V.) se stal nejvýznamnější postavou předbělohorských Kouniců. Byl to člověk velmi vzdělaný – studoval na kalvínské univerzitě v Heidelbergu a dále na univerzitách v Basileji a v Padově. Oldřich (V.) se stal vlastníkem rozsáhlého pozemkového majetku, na kterém se projevil jako výborný hospodář. Zděděná panství Slavkov a Ždánice rozšířil nejen o další městečka a vesnice, podařilo se mu získat i další dvě panství – v roce 1601 Lomnici a v roce 1611 Uherský Brod. Oldřich (V.) z Kounic byl horlivým členem Jednoty bratrské a měl plnou účast na politických a náboženských zápasech na konci vlády císaře Rudolfa II. Byl jednou z předních osobností moravské stavové opozice proti Rudolfovi II.¹¹⁸ Oldřichovi synové stáli během stavovského povstání na straně českých stavů – dva z nich byli císařem uvězněni na Špilberku a odsouzeni ke ztrátě majetku, zbylí dva se konfiskacím vyhnuli.¹¹⁹

Kounicové byli po stránce náboženské velmi tolerantní, takže slavkovské panství bylo známé nejen pestrostí náboženských vyznání, ale stalo se i útočištěm těch, kteří byli jinde pro víru pronásledováni.¹²⁰ O postoji k novokřtěncům vypovídá poselství Oldřicha (V.) z Kounic synům z roku 1615 při sepisování poslední vůle: „Novokřtěnce zoumyslna nezahánějte a

¹¹⁸ Ladislav HOSÁK – Metoděj ZEMEK – a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Jižní Morava*, Praha 1981, s. 212.

¹¹⁹ Pavel JURÍK, *Encyklopedie šlechtických rodů*, Praha 2014, s. 214.

¹²⁰ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské, III. Brněnský kraj*, Praha 1934, s. 301.

nevypovídejte ani z domů jejich ani ze dvorů, než kde nejsou, jich nepřijímejte. Nebo jestli jest s nimi zle, tehdy ještě hůřeji bez nich, nebo tu věci zkušený mluvím.“¹²¹

Slavkov se stal po Mikulovu druhým hlavním centrem novokřtěneckého hnutí. Již v březnu 1528 sem po rozkolu v Mikulově přesídlila část novokřtěnců, která byla pacifisticky zaměřená a odmítala nosit zbraň – tzv. „lidé hole“ (viz výše). Na trase z Mikulova do Slavkova existuje místo (přibližně 1 km severovýchodně od obce Perná), kde se novokřtěnci během své cesty utábořili a kde odevzdali svůj majetek do správy Jakoba Widemanna a France Inzingerera a rozhodli se žít společně podle vzoru proroků a apoštolů. Toto místo považují novokřtěnci, kteří dodnes žijí v Americe a nazývají se Huterští bratři, za počátek existence své komunity.¹²²

K novokřtěncům, kteří přišli z Mikulova, záhy přibyli noví přistěhovalci z tyrolského Pustertalu, které do Slavkova přivedl Jakob Hutter. V roce 1535 se ke slavkovské novokřtěnecké komunitě připojili ještě novokřtěnci, kteří byli vypovězeni z Českého Krumlova, vedení Hansem Amonem a Leonhardem Lanzenstillem. V roce 1537 se slavkovští novokřtěnci připojili k sjednocovacímu hnutí Jakoba Huttera a vytvořili společnou komunitu. Kromě huteritů zde bylo i mnoho jiných sekt – Benátčan Marcantonio Varotto, který v roce 1567 Slavkov navštívil, uvádí třináct nebo čtrnáct sekt z rozdílných konfesí. Časem ale mnohé sekty slavkovských novokřtěnců, ke kterým patřili vedle huteritů pilgramité, švýcarští bratři, sabateriáni, ariáni, antitrinitáři nebo josefíni, zanikly a do roku 1622 se udrželi kromě huteritů jen pilgramité.¹²³

Za Oldřicha (V.) z Kounic vznikl nejstarší urbář slavkovského panství (z roku 1597), obsahující vedle soupisu povinností a dávek poddaných i soupis celého režijního hospodářství, někde i s peněžními výnosy.

12.3 Další vybraná jihomoravská šlechtická panství

Vedle panství mikulovského a slavkovského bych rád zmínil i další panství, na kterých se ať už ve větším nebo menším počtu vyskytovala novokřtěnecká sídla.

¹²¹ Jiří PAJER, *Novokřtěnci a moravská šlechta*, in: Jižní Morava 2005, Vlastivědný sborník, zde s. 56; František HRUBÝ, *Nové příspěvky k dějinám moravských novokřtěnců*, in: Českými dějinami, sborník Václava Novotného, Praha 1929, s. 224.

¹²² Josef UNGER, *Cesta mikulovských novokřtěnců do Slavkova roku 1528*, In: Jižní Morava, roč. 49, sv. 52, s. 378.

¹²³ Jiří PAJER, *Studie o novokřtěncích*, Strážnice 2006, s. 48.

12.3.1 Panství Břeclav

Roku 1526 postoupil král Ludvík Jagellonský hrad a městečko Starou i Novou Břeclav doktoru církevního práva Janu Skálovi z Doubravky a Hradiště (Dubraviovi), pozdějšímu olomouckému biskupovi. Jan Skála prodal Břeclav roku 1534 bratrům Janu, Bartoloměji a Karlu ze Žerotína ze strážnické větve rodu. Žerotínové připojili k břeclavskému panství postupně Týnec, Podivín a Bílovice a vytvořili tak panství, které náleželo k nejrozsáhlejším a nejvýnosnějším v zemi. Z břeclavských Žerotínů vynikl Bartolomějův syn Jan mladší z Žerotína, který roku 1582 odkázal břeclavské panství svému synu Ladislavu Velenovi z Žerotína. Za stavovského povstání v letech 1618–1620 byl Ladislav Velen z Žerotína uznávaným náčelníkem vzbouřených moravských stavů a břeclavské panství se stalo cílem útoků císařského vojska. Po potlačení povstání uprchl Ladislav Velen za hranice. Jeho jméno bylo přibito na šibenici a veškerý majetek byl zkonfiskován. Břeclavští Žerotínové se hlásili k utrakvismu, projevovali však v náboženském směru velkou tolerantnost, takže na břeclavském panství byli trpěni i čeští bratři, novokřtěnci a židé.¹²⁴

Zápisy v novokřtěnecké kronice, které se týkají panství Břeclav, zachycují koupi domů v letech 1543 a 1545, rozšíření komunity v roce¹²⁵ (zápis z novokřtěnecké kroniky je uveden v příloze č. 12), informují o úmrtích hospodářů či služebníků slova, o požáru či odvlčení koní a v roce 1576. Panství Břeclav pak figuruje v zápisech z prvních dvou desetiletí 17. století, kdy zdejší komunita zažila těžké útrapy za vpádu Bočkajovců v roce 1605 a strádala vpády a průchody vojsk v letech 1618–1621.¹²⁶

V roce 1579 došlo k roztržce mezi Janem z Žerotína a novokřtěnci, který rovněž zachycuje novokřtěnecká kronika¹²⁷ (zápis z novokřtěnecké kroniky je uveden rovněž v příloze č. 12). Majitel břeclavského panství Jan z Žerotína přikázal v tomto roce, v týdně po svatém Michalu novokřtěncům, kteří byli usazení na jeho panství, aby se do 14 dnů vystěhovali. Příčinou bylo, že novokřtěnci mu nechtěli platit daně, které uvalil samostatně na každé řemeslo, ať velké či malé, z jednoho 4 zlaté, z jiného 3 zlaté, z některého 2 zlaté a přitom se jednalo stále o jedno řemeslo. Takovou daň měli odvádět z každého sídla a také z každého pivovaru. Novokřtěnci tuto daň odmítli platit, protože dávali daň z domů a k tomu vykonávaly robotu, rozhodli se proto, že opustí domy, dvory a všechny majetky. Když se připravovali k odchodu, pán je vyzval, aby zůstali a neodcházeli.

¹²⁴ Ladislav HOSÁK – Metoděj ZEMEK – a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Jižní Morava*, Praha 1981, s. 58–59.

¹²⁵ A. J. F. ZIEGLSCHMID, *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder*, New York 1943, s. 515.

¹²⁶ Metoděj ZEMEK, *Habánské lokality podle původní habánské kroniky, I. část*, in: *Jižní Morava*, roč. 1982, s. 143–146

¹²⁷ Rudolf WOLKAN, *Geschichtsbuch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1923, s. 399–400.

12.3.2 Sídlo Velké Bílovice

Sídlo Velké Bílovice spadalo pod panství Břeclav. Také o této komunitě lze nalézt zápisy v novokřtěneckých kronikách, lokalita je uváděna pod názvem Bilowitz či Pilowitz. Tento zdroj říká, že v roce 1545, na den sv. Jana Křtitele, koupili novokřtění (huterité) v Bílovicích dům se vším příslušenstvím a ve stejném roce ještě další dům, ležící vedle předchozího, v němž si zřídili svoji lázeň.¹²⁸ Ukázka z novokřtěnecké kroniky je na obr. č. 2

In gemeldtem 45. Jahr, zu Sant Johannes des Taufers Tag, haben wir ein Haus kauft zu Pillowitz mit aller Zugehör. Zu Pillowitz gehauft.
Mehr in dem Jahr ein Haus kauft allda zu Pillowitz, neben dem ersten gelegen, darauf wir das Bad gebauen.

Obr. č. 2

Při druhém vypovězení novokřtěnců ze země v roce 1547 se uvádějí i Bílovice, ale zřejmě se sem novokřtění opět brzy vrátili. V roce 1558 zde zemřel hospodář komunity Greger Pehemb (Greger Behem), který podle jména (Čech) náležel zřejmě k nemnoha příslušníkům domácího původu, kteří se k novokřtěncům přidávali podle svého náboženského přesvědčení. Zpráva z roku 1574 uvádí, že správce břeclavského panství Franc Krulic z Derklic požaduje od bílovických novokřtěnců vinohrad ve Starých horách, který jim postoupil jako pozemek k vysazení v roce 1571 majitel panství Jan z Žerotína, ale v roce 1574 jej opět daroval svému správci. Dokladem o existenci novokřtěnecké školy v Bílovicích je kronikářský záznam z roku 1595, ve kterém se uvádí, že při žních za bílého dne vznikl požár na střeše novokřtěnecké školy, při kterém vyhořelo nejen sídlo novokřtěnců, ale i značná část vesnice. Existence školy nasvědčuje tomu, že Bílovice patřily k velkým novokřtěneckým sídlům.¹²⁹

Záznamy v kronice z let 1600–1602 mluví o pobytech vojsk, která zatěžovala sídla novokřtěnců. V roce 1600 je doložen pobyt jízdního vojska, které leželo v Podivíně, Bílovicích, Čejkovicích a Bořeticích. V roce 1601 se usadilo 1000 uherských rejtářů pana Hodického na tři týdny v Bílovicích, Bořeticích, Kobylí, Nových Mlýnech a Strachotíně. V následujícím roce se pak vojsko, připravující se na výpravu do Uher, rozložilo na pět týdnů po celé krajině a způsobilo značné ztráty novokřtěncům v Nových Mlýnech, Šakvicích, Kobylí, Bořeticích, Mutěnicích, Podivíně, Bílovicích, Prušánkách, Čejkovicích, Ladné, Břeclavi a Staré Břeclavi, Tvrdonicích, Vacenovicích, Žádovicích, Dambořicích a

¹²⁸ Rudolf WOLKAN, *Geschichtsbuch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1923, s. 201.

¹²⁹ Jiří PAJER, *Nové studie o novokřtěncích*, Strážnice 2018, s. 32; Jiří PAJER, *Novokřtění ve Velkých Bílovicích*, in: Zpravodaj města Velké Bílovice 1/2011, s. 10–11.

Nikolčicích. Nedlouho nato táhlo krajinou 1000 rejtářů hraběte z Thurnu a pak i 1000 rejtářů pana Rossalovského, kteří po několik nocí přespávali ve dvorech novokřtěnců a při odchodu pobrali v každém 20 – 40 koní. Tragické události prožívali bílovičtí novokřtěnci i při vpádu Bočkajovců v roce 1605. V květnu tohoto roku byl dvůr přepaden uherskými povstalci, vyrabován a do základů vypálen. Čtyři novokřtěnci přitom byli zabiti. Vypálený kopáčský dům ležel dlouho v rozvalinách, až v roce 1614 se v kronice objevuje zpráva, že s dovolením majitele panství Ladislava Velena z Žerotína novokřtěnci spáleniště obnovili a dům nově postavili. Ten byl však v srpnu 1619 opět vypálen postupujícími císařskými vojsky. Zdejší sídlo novokřtěnců pak už nebylo znovu vystavěno a neuvádí se ani v soupisu sídel, které museli novokřtěnci opustit v roce 1622.¹³⁰

Sídlo novokřtěnců ve Velkých Bílovicích se od roku 1585 pravidelně objevuje v daňových příznávacích listech. Patřilo mezi sedm sídel břeclavského panství, ze kterých byla odváděna daň za novokřtěnce, a to podle rozsahu jejich nemovitostí. Do roku 1590 jsou Velké Bílovice vykazovány v samostatném daňovém přiznání, které odváděla Kunka z Boskovic, manželka Jana z Žerotína. I přes nedostatek písemných pramenů je možné charakterizovat Velké Bílovice za sídlo, které se zaměřovalo na zemědělskou výrobu s převahou vinohradnictví.¹³¹

12.3.3 Panství Dolní Kounice (Kanitz)

Na panství Dolní Kounice se v průběhu 16. století vystřídal řada majitelů. V roce 1537 prodal král Ferdinand I. klášter, městečko a vesnice, které k němu náležely, Jiřímu Žabkovi z Limberka, místokancléři Českého království. Jiří Žabka byl měšťanského původu. Vystudoval práva a stal se nejprve olomouckým městským písařem, pak přešel do služeb krále Ludvíka Jagellonského. Byl vzdělaný a patřil k humanistickému kruhu kolem olomouckého biskupa Stanislava Thurza. Příbuzenskými vztahy k pánům z Boskovic a ze Žerotína si dovedl najít cestu mezi přední šlechtou. Když Jiří Žabka v roce 1552 zemřel, bylo jeho panství ve skvělém stavu. Během krátké vlády syna Buriana Žabky však bylo bohaté dědictví promrháno. Burian musel prodávat jednu část panství po druhé a v roce 1561 prodal kounické panství spolu se zámkem Zikmundu Praktickému ze Zástřizl. Ani Praktičtí kounické panství dlouho neudrželi. Zikmund ze Zástřizl zemřel roku 1575 a jeho syn Jan prodal panství roku 1579 Zdeňku Lvovi z Rožmitálu a Blatné. Již v roce 1588 prodali Zdeňkovi synové Maximilian Lev a Zdeněk Lev zadlužené panství Bernardu Drnovskému z Drnovic. Roku 1602 seděl na Kounicích Jan Drnovský – sirotek. Za stavovského povstání

¹³⁰ Jiří PAJER, *Novokřtěnci ve Velkých Bílovicích*, in: Zpravodaj města Velké Bílovice 1/2011, s. 10–11.

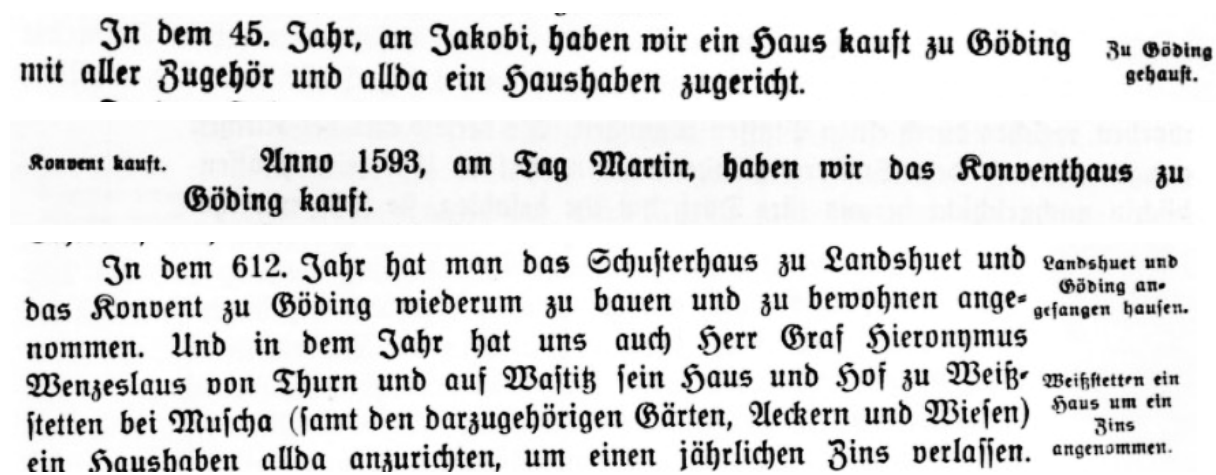
¹³¹ J. PAJER, *Novokřtěnci*, s. 10–11.

v letech 1618 – 1620 držela panství Johanka Drnovská z Drnovic spolu s manželem Jiřikem Ehrenreichem z Rogendorfu. Třebaže se ničím neprovinila, bylo panství pod záminkou, že spolu s manželem utekla ze země, konfiskováno a prodáno kardinálu Františku z Ditrichštejna.¹³²

12.3.4 Panství Hodonín (Göding)

Majiteli hodonínského panství byli páni z Lipé – v letech 1514–1539 Jan z Lipé, v letech 1539–1559 jeho syn Pertold z Lipé a v letech 1559–1580 Pertoldův bratr Čeněk z Lipé. Další majitel panství Jan z Lipé, nejvyšší maršálek Království českého (úřad se v rodině pánů z Lipé dědil od počátku 14. století) prodal roku 1594 hodonínské panství Juliovi, hraběti ze Salm-Neuburgu, po jeho smrti byl majitelem panství jeho syn Weikhart. Roku 1614 koupil panství Zdeněk Žampach z Potštejna.¹³³ Zdeněk Žampach, fanatický katolík, se postavil proti odboji stavů v době císaře Rudolfa II. a loajálně zůstal na straně Ferdinanda II. za stavovského povstání v letech 1618–1620. Proto mu stavové hodonínské panství zkonfiskovali a dali je hraběti Jindřichu Matyáši Thurnovi náhradou za vojenské služby. Zdeněk Žampach obsadil hodonínský zámek teprve v srpnu 1621.¹³⁴

V novokřtěnecké kronice jsou v souvislosti s panstvím Hodonín uvedeny zápisy, týkající se koupi domů v letech 1545 a 1593, přičemž v roce 1593 se jednalo o koupi konventního domu, tedy domu určeného pro shromažďování komunity. Konventu se týkal i zápis z r. 1612, tentokrát šlo o započetí nové stavby. Všechny tři zápisy z kroniky jsou zachyceny na obrázku č. 3.¹³⁵

Obr. č. 3

¹³² Ladislav HOSÁK – Metoděj ZEMEK – a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Jižní Morava*, Praha 1981, s. 92–93.

¹³³ L. HOSÁK, *Historický místopis*, s. 260.

¹³⁴ L. HOSÁK – M. ZEMEK – a kol., *Hrady, zámky a tvrze*, s. 102.

¹³⁵ Rudolf WOLKAN, *Geschichtsbuch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1923, s. 201, 438, 503.

Jako i u dalších panství figuruje i panství Hodonín v zápisech, týkajících se plenění oblasti Bočkajovci v roce 1605 a válečných útrap v letech 1620–1623.

12.3.5 Panství Židlochovice (Gross Seelowitz)

Židlochovice náležely od roku 1508 Pernštejnům. Vilém z Pernštejna předal panství roku 1515 svému synovi Vojtěchovi z Pernštejnovi, posléze připadlo druhému Vilémovu synovi Janu z Pernštejna. Janův syn Vratislav prodal roku 1562 židlochovické panství Janovi Ždánskému ze Zástřizl. Ten o dva roky později odkázal Židlochovice své manželce Elišce z Žerotína tak, aby po její smrti dědil kterýkoli ze synů Jiřího ze Zástřizl. Od Jaroslava ze Zástřizl získal roku 1567 židlochovické panství Frydrych z Žerotína. Frydrych z Žerotína byl výborný hospodář. Třebaže stál v čele evangelických stavů, byl nábožensky tolerantní. Za něho byla na panství různá vyznání, mimo jiné i novokřtění a Čeští bratři. V letech 1594 – 1598 byl Frydrych z Žerotína zemským hejtmanem. Zemřel roku 1598. Panství odkázal Janu Divišovi ze Žerotína. Jeho dědicové prodali roku 1616 katolíku Adamovi z Valdštejna. Vzhledem k tomu, že za českého povstání Adam z Valdštejna stranil císaři, zmocnil se roku 1619 Židlochovic Ladislav Velen z Žerotína.¹³⁶

Když v roce 1616 odkoupil od Žerotínů Židlochovice Adam mladší z Valdštejna, musel se vyrovnat s přítomností novokřtěnců. Konvertita Valdštejn ale navázal s místními novokřtění oboustranně výhodné vztahy. Dokázal ocenit zdatné řemeslníky z řad novokřtěnců – hrnčíře, kováře, krejčí, soukeníky, tkalce nebo vinaře. Stejně jako předchozí majitel panství – českobratrský šlechtic Jan Diviš ze Žerotína – navštěvoval Příbice, kde sídlila početná komunita novokřtěnců. Dokonce pak, když v prosinci 1617 uvítal na Židlochovicích císaře Matyáše, který cestoval s doprovodem z Prahy do Vídně, zprostředkoval svým hostům návštěvu právě Příbic, spojenou se snídaní u tamějších novokřtěnců.¹³⁷

¹³⁶ Ladislav HOSÁK, *Historický místopis země moravskoslezské, III. Brněnský kraj*, Praha 1934, s. 236–237.

¹³⁷ Marie KOLDINSKÁ, *Každodennost renesančního aristokrata*, Praha 2004, s. 73.

13. Závěr

Jako téma své bakalářské práce jsem si zvolil téma novokřtěnců. Mezi lety 1526–1622, kdy na jižní Moravě působili, se pro ně střídala období klidu s obdobími nejistot. Protože po celou dobu hrála v životě novokřtěnců nezanedbatelnou roli moravská šlechta, zaměřil jsem se především na vzájemné vztahy mezi novokřtělci a šlechtou, na jejichž panstvích se novokřtělci usídlili.

Moravské markrabství patřilo v době příchodu novokřtěnců k jedné z nejsnášenlivějších zemí v Evropě, co se náboženského života týče. Díky rozvinutému stavovskému zřízení a větší nezávislosti na panovníkovi to byla země náboženské svobody a tolerance. Většina nejzámožnějších panských rodů a převážná část šlechty se přikláněla k reformaci v různých variantách. Moravští stavové si dokázali prosadit zásadu, že panovník nemá právo zasahovat do náboženských poměrů na jejich panstvích. Na panstvích šlechticů našli novokřtělci nejpriznivější podmínky pro své usídlení. Počínaje rokem 1526 se na jižní Moravě usazovali především pod ochranou pánů z Lichtenštejna, Žerotína, Lipé, Boskovic a Kounic.

Počáteční léta moravského působení, konkrétně doba panování císaře Ferdinanda I., byla poznamenána snahou tohoto katolického panovníka o vyhnání novokřtěnců ze země. A byla to právě moravská šlechta, která se pokoušela mařit jeho snahy. Šlechta s povděkem přijala skutečnost, že novokřtělci osídlili na jejich panstvích mimo jiné i místa, která byla po předchozích válečných taženích pustá. Poznala, že to jsou sice svébytní, ale vysoce produktivní lidé. Získala v nich pokojné poddané, kteří pro ně na jejich panstvích byli přínosem. Novokřtělci byli pracovití lidé, dobří řemeslníci a vytvářeli nevšední materiální hodnoty. Totéž platilo i z druhé strany – novokřtělci se na Moravě postupem doby dokázali úspěšně sžít s domácím prostředím a přitom si udržet svou víru. Šlechta byla pro novokřtělce tou složkou, která jim zaručovala existenční jistoty. Nebylo v zájmu šlechty, aby připustila vyhnání novokřtěnců ze země. K nařízením panovníka zaujímal proto moravská šlechta oddalovací taktiku. Jednalo se především o vlašný přístup k císařským nařízením. Moravští stavové poukazovali na nepříznivé dopady vyhoštění novokřtěnců, zejména na úbytek pracovních sil. Přesto se Ferdinandu I. během jeho panování podařilo novokřtělce dvakrát vypovědět. Šlechta si i v tomto případě počínala víceméně benevolentně. Pokud někdo vydal příkaz k vyhnání novokřtěnců ze svého panství, nečinil tak z obav z jejich náboženského přesvědčení, ale proto, aby si udržel přízeň panovníka. Díky postoji šlechty novokřtělci odcházeli, ale pouze dočasně, aby se po opadnutí perzekuční vlny vrátili zase zpátky. S podporou vrchnosti se vraceli do opuštěných lokalit, takže u některých sídel můžeme pozorovat téměř kontinuální osídlení.

Následující období označují sami novokřtění ve svých kronikách jako „zlatý věk“. Včlenění novokřtěnců do berního systému znamenalo oficiální uznání jejich existence v hospodářské a sociální struktuře země. Zakládali nová sídla. Ze strany velké většiny moravské šlechty se novokřtěncům po celou dobu pobytu dostávalo i určitého porozumění pro jejich ideové a náboženské výhrady tím, že jim bylo umožňováno pracovat tzv. pro mírové účely, tj. tam, kde to nebránilo jejich víře a svědomí. Z důvodu závislosti na výrobcích a službách novokřtěnců existovala jistá tolerance i ze strany těch vrchností, které neměly pro jinověrce porozumění.

Postupem doby se však na jižní Moravě začalo měnit politické klima. Zejména na přelomu 16. a 17. století se moravská šlechta nacházela již v jiném postavení než v době příchodu novokřtěnců. Protestantská většina utrpěla značné trhliny přestupem několika svých bohatých a vlivných členů (např. Karel z Lichtenštejna) ke katolictví. Svou jednoduše ztratila moravská šlechta i po stránce národnostní, neboť některá panství byla zakoupena nemoravským panstvím (např. Ditrichštejnové získali Mikulov). Současní moravští stavové již tak rázně neobhajovali vše, co vydobyli jejich předkové. Vedle panovníka se snažili omezit vliv nekatolické většiny panstva i moravští biskupové. Začátek 17. století znamenal pro novokřtěnce období stupňujícího se příkoří – zvyšovaly se daňové požadavky, novokřtěnecká sídla byla pleněna procházejícími armádami. Když byli stavové v bitvě na Bílé hoře poraženi, ztratili novokřtění své ochránce a konec jejich moravského působení se přiblížil.

Pro posouzení vztahů mezi novokřtění a šlechtou jsem využil pramenů, které dokumentují dané období – edice, týkající se moravských zemských sněmů, novokřtěneckou kroniku a nevydané prameny, které jsem získal v Moravském zemském archivu v Brně, především daňové příznávací listy a urbáře.

Postoj moravské šlechty k novokřtěncům byl ve velké většině kladný. Šlechta si byla vědoma jejich pracovitosti, poznala, že skromnost, pokora a klidný způsob života, který novokřtění vedli, jdou ruku v ruce se svědomitostí při práci. Vysoce oceňována byla jejich řemeslná dovednost. Třebaže sto let není z pohledu historie rozhodně nijak dlouhé období, mají novokřtění v našich dějinách vyhrazeno své místo a zanechali v nich svůj osobitý otisk.

Svou prací jsem se snažil ukázat přínos optimálního propojení vztahů mezi moravskou šlechtou a na Moravě usazenými novokřtění. Díky tomu, že šlechta projevila určitou míru tolerance k náboženskému smýšlení nově příchozích a vzdorovala snahám panovníka o jejich vypuzení ze země, byl jí přínosem hospodářský růst na jejich panstvích. Novokřtěncům, kteří poskytovali šlechtě svoji pracovní sílu a pro svou pracovitost a zručnost byli žádáni, se zase dostávalo ochrany a určité jistoty přebývání.

Seznam pramenů vydaných

- BECK Joseph: Die Geschichts-Bücher der Wiedertäufer in Oesterreich-Ungarn, Vídeň 1883
- HRDLIČKA Josef, JUST Jiří, ZEMEK Petr (edd.): *Evangelické církevní řády pro šlechtická panství v Čechách a na Moravě 1520–1620*, vyd. Jihočeská univerzita, České Budějovice 2017
- JANIŠ Dalibor (ed.): *Moravský zemský sněm na prahu novověku (Edice Památek sněmovních z let 1518–1570), 1. Památky sněmovní I*, vyd. Historický ústav, Praha 2010
- KAMENÍČEK František (ed.): *Zemské sněmy a sjezdy moravské, Díl první*, vyd. Zemský výbor Markrabství moravského, Brno 1900
- KAMENÍČEK František (ed.): *Zemské sněmy a sjezdy moravské, Díl druhý*, vyd. Zemský výbor Markrabství moravského, Brno 1902
- KAMENÍČEK František (ed.): *Zemské sněmy a sjezdy moravské, Díl třetí*, vyd. Zemský výbor Markrabství moravského, Brno 1905
- Poslanecká sněmovna Parlamentu České republiky, Digitální knihovna, České sněmy, Svazek I. 1526–1545, <http://www.psp.cz/eknih/snemy/v010/1528/t018500.htm>
- WOLKAN Rudolf: *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1926
- ZIEGLSCHMID A. J. F.: *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder*, New York 1943

Seznam pramenů nevydaných

- Moravský zemský úřad v Brně, Fond A 7 Přiznávací berní listy, karton 11, z poddaných, páni 8 – Jan z Lipého 1589
- Moravský zemský úřad v Brně, Fond A 7 Přiznávací berní listy, karton 12, páni 35 – Oldřich z Kounic 1589
- Moravský zemský úřad v Brně, Fond A 7 Přiznávací berní listy, karton 16, z poddaných, páni č. 38

Seznam použité literatury

- BALCÁREK Pavel: *Kardinál František Ditrichštejn 1570–1636, Gubernátor Moravy*, vyd. Veduta, České Budějovice 2007
- BEDNÁŘ Josef: *Stručné dějiny Moravy*, vyd. Marcela Bednářová, Blansko 2018
- BĚLINA Pavel, KAŠE Jiří, KUČERA Jan P.: *České země v evropských dějinách, Díl druhý 1492–1756*, vyd. Paseka, Praha 2006
- BŮŽEK Václav, SMÍŠEK Rostislav: *Habsburkové 1526–1740*, vyd. Lidové noviny, Praha 2017
- ČAPKA František: *Dějiny Moravy v datech*, vyd. CERM, Brno 2001
- ČORNEJ Petr, ČORNEJOVÁ Ivana, RADA Ivan, VANÍČEK Vratislav: *Dějiny země Koruny české*, vyd. Paseka, Praha 1992
- ČORNEJ Petr a kol.: *Evropa králů a císařů*, vyd. Ivo Železný, Praha 1997
- ČORNEJ Petr, BARTLOVÁ Milena: *Velké dějiny země Koruny české, sv. VI.*, vyd. Paseka Praha, Litomyšl 2007
- EVANS R. J. W.: *Vznik habsburské monarchie 1550–1700*, vyd. Argo, Praha 2003
- HAMANNOVÁ Brigitte: *Habsburkové, životopisná encyklopedie*, vyd. Brána, Praha 2010
- HOLUB Josef, LYER Stanislav: *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem k slovům kulturním a cizím*, vyd. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1982
- HOSÁK Ladislav: *Historický místopis země moravskoslezské, III. Brněnský kraj*, vyd. Společnost přátel starožitností čsl., Praha 1934
- HOSÁK Ladislav, ZEMEK Metoděj a kol.: *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Jižní Morava*, vyd. Svoboda, Praha 1981
- JANÁČEK Josef: *Rudolf II. a jeho doba*, vyd. Svoboda, Praha 1987
- JUŘÍK Pavel: *Moravská dominia Liechtensteinů a Dietrichsteinů*, vyd. Libri, Praha 2009
- JUŘÍK Pavel: *Encyklopedie šlechtických rodů*, vyd. Euromedia Group, Praha 2014
- JUST Jiří, NEŠPOR Zdeněk R., MATĚJKA Ondřej et al.: *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*, vyd. Lutherova společnost, Praha 2009
- KALESNÝ František: *Habáni na Slovensku*, vyd. Tatran, Bratislava 1981
- KLÁPŠTĚ Jan, ŠEDIVÝ Ivan: *Dějiny Česka*, vyd. NLN, Praha 2019
- KOLDINSKÁ Marie: *Každodennost renesančního aristokrata*, vyd. Paseka, Praha 2004
- MACEK Josef: *Víra a zbožnost jagellonského věku*, vyd. ARGO 2001
- MACHÁT František: *Společenské řády Novokřtěnců na Moravě*, in: *Český časopis historický*, č. 6, Praha 1897, s. 349–358

- MAUR Eduard: *Tomáš Müntzer*, vyd. Karolinum, Praha 1993
- MILLER Jaroslav: *Uzavřená společnost a její nepřátelé*, vyd. Lidové noviny, Praha 2006
- MOLNÁR Amedeo: *Na rozhraní věků, Cesty reformace*, vyd. Vyšehrad, Praha 1985
- MOLNÁR A., SOUČEK J. B., BROŽ L., POSPÍŠIL B., HROMÁDKA J. L.: *Od reformace k zítřku*, Kalich 1956
- PAJER Jiří: *Novokřtění a moravská šlechta*, in: *Jižní Morava*, roč. 41, 2005, s. 45–57
- PAJER Jiří: *Novokřtění v příznávacích berních listech moravské šlechty*, in: *Časopis Matice moravské*, roč. 124, 2005, s. 451–462
- PAJER Jiří: *Novokřtění ve Velkých Bílovicích*, in: *Zpravodaj města Velké Bílovice* č. 1/2011, s. 10–11
- PAJER Jiří: *Studie o novokřtěncích*, vyd. ETOS, Strážnice 2006
- PÁNEK Jaroslav: *Český stát a stavovská společnost na prahu novověku ve světle zemských zřízení*, in: Karel MALÝ, Jaroslav PÁNEK: *Vladislavské zřízení zemské a počátky ústavního zřízení v českých zemích (1500–1619)*, Praha 2001
- PÁNEK Jaroslav: *Moravští novokřtění*, in: *Český časopis historický*, roč. 1994, č. 2, s. 242–256
- PÁNEK Jaroslav: *Stavovská opozice a její zápas s Habsburky 1547–1577*, vyd. Academia, Praha 1982
- PÁNEK Jaroslav, TŮMA Oldřich a kol.: *Dějiny českých zemí*, vyd. Karolinum, Praha 2018
- RIEGER F. L.: *Slovník naučný, Díl třetí*, vyd. I. L. Kober, Praha 1863
- RICHTER Václav, KRSEK Ivo, STEHLÍK Miloš, ZEMEK Metoděj: *Mikulov*, vyd. BLOK, Brno 1971
- ROTHKEGEL Martin: *Nepřátelé-přátelé umění, Obrazoborectví a renesanční sběratelství v mikulovské křtěnecké reformaci (1526–1535)*, in: *Sborník regionálního muzea v Mikulově* 2008, s. 118–133
- SEMOTANOVÁ Eva: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*, vyd. Libri, Praha 2001
- SVOBODA Miroslav a kol.: *Mikulov*, vyd. Lidové Noviny, Praha 2013
- TOBOLKA Zdeněk V.: *Knihtiskař Simprecht Sorg–Froschauer*, in: *Časopis Matice moravské* 53, 1929, s. 501–508
- UNGER Josef: *Cesta mikulovských novokřtěnců do Slavkova roku 1528*, in: *Jižní Morava* 2013, roč. 49, s. 377–383
- VÁLKA Josef: *Dějiny Moravy, díl 2, Morava reformace, renesance a baroka*, vyd. Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 1996

- VÁLKA Josef: *Doba náboženské koexistence a tolerance*, vyd. Muzeum Komenského v Přerově, Přerov 1995
- VÁLKA Josef: *Přehled dějin Moravy, II. Stavovská Morava (1440–1620)*, vyd. Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1987
- VÁLKA Josef: *Vlastivěda moravská, Morava reformace, renesance a baroka*, vyd. Muzejní a vlastivědná společnost, Brno 1996
- VLNAS Vít: *Novokřtělci v Münsteru*, vyd. Lidové noviny, Praha 2002
- VOREL Petr: *Velké dějiny země Koruny české*, vyd. Paseka, Praha 2005
- ZEMEK Metoděj: *Habáni na jižní Moravě II. (1561 – 1622)*, in: Jižní Morava 1980, roč. 16, s. 54–89
- ZEMEK Metoděj: *Habánské lokality podle původní habánské kroniky, I. část*, in: Jižní Morava 1982, roč. 18, s. 141–163
- ZEMEK Metoděj: *Pokrokové prvky jihomoravských habánů*, in: Jižní Morava 1979, roč. 15
- ZEMEK Metoděj: *Sociální struktura habánů na jižní Moravě*, in: Jižní Morava 1981, roč. 17, s. 122–155
- ŽÁČEK Rudolf: *Dějiny Slezska v datech*, vyd. Libri Praha 2004

Seznam obrázků

1. Ukázka záznamu v urbáři města Slavkov z r. 1597, evidovaný dům pilgramitů
2. Ukázka zápisu z novokřtěnecké kroniky – sídlo Velké Bílovice
3. Ukázka zápisu z novokřtěnecké kroniky – panství Hodonín

Seznam použitých zkratek

č.	číslo
gr.	groš
inv. č.	inventární číslo
kol.	kolektiv
mj.	mimo jiné
obr.	obrázek
poř. č.	pořadové číslo
roč.	ročník
s.	strana
sv.	svazek
tj.	to je
tzv.	takzvaný
vyd.	vydal
zl.	zlatý

Ukázka novokřtěneckých fajánsí, vystavených v prostorách Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně (foto Květoslav Back)

Zápis z novokřtěnecké kroniky, vztahující se k mandátu z 28. 9. 1622

Es fand aber solche Bitt ganz kein Statt bei ihm, dann sein Gemüt war verbittert gegen uns. Da man ihn auf ein andere Zeit abermals durch ein untertänige Supplikation demütig und gedrungentlich ersuchet, sagt er zu den gesandten Brüdern (die ihn neben der Supplikation auch mündlich um Erbarmde, auch Mitleiden für unsern armen Hausen baten) mit lachendem Mund und spöttischen Worten: „Ihr habt mir nur ein schriftliche Supplikation von Euren Ältesten gebracht. Ich will Euch aber ein gedruckte Antwort geben.“ Darauf schickt er ihnen durch seinen Diener ein gedrucktes Mandat, so er ins Kaisers Namen und Befehl unterm Dato Brünn vom 28. September dies 1622. Jahr ausgehen ließe, zu Haus, dessen Inhalt:

Daß die röm. kaiserl. Mt., weils sie die aller Welt kundige Victori erlangt, dahin bedacht, ihre Erbkönigreich und Länder wieder in gute Ordnung zu bringen und zu vorderst die Ehr und Gottes Dienst zu erheben. Weils aber die Wiedertauser oder Hutterischen Brüder im ganzen Römischen Reich nirgend geduldet werden, sie auch in fremde Land ziehen, andere zu ihrem Irrtum reizen und führen, den jungen Kindern den Tauf abschlagen, darneben auch keiner Obrigkeit nach dem Gebot Gottes, wie sich gebührt, unterworfen sein wollen, nicht weniger auch viel andere verdammte, eigensinnige Irrtum lehren und führen, auch bei fürgangner Rebellion mit ihrer kaiserl. Mt. und dero hochloblichen Erzhaus Oesterreich Feinden gehalten, Korrespondenzen und getone Hilf landkundig, sei derowegen ihrer Mt. ernstlicher Befehl, Will und Meinung, daß alle diejenigen Mann- und Weibspersonen, so sich des Hutterischen Glaubens nennen, von dato dieses Monats inner vier Wochen bei Verlust Leibs und Lebens das Markgraftum Mähren raumen und sich weiter darinnen nicht betreten lassen sollen. Die sich aber weisen und vom Irrtum auf den rechten Weg leiten lassen, denselben solle aber Fürschub, Handreichung und Befürderung erwiesen werden.

Cardinal ließ ein Mandat in Kaisers Namen ausgehn, daß wir all in 4 Wochen aus dem Land ziehen sollen.

Mandat.

WOLKAN Rudolf: *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Viedeň 1926, s. 569

Ukázka textu ze dvou zpracování novokřtěnecké kroniky

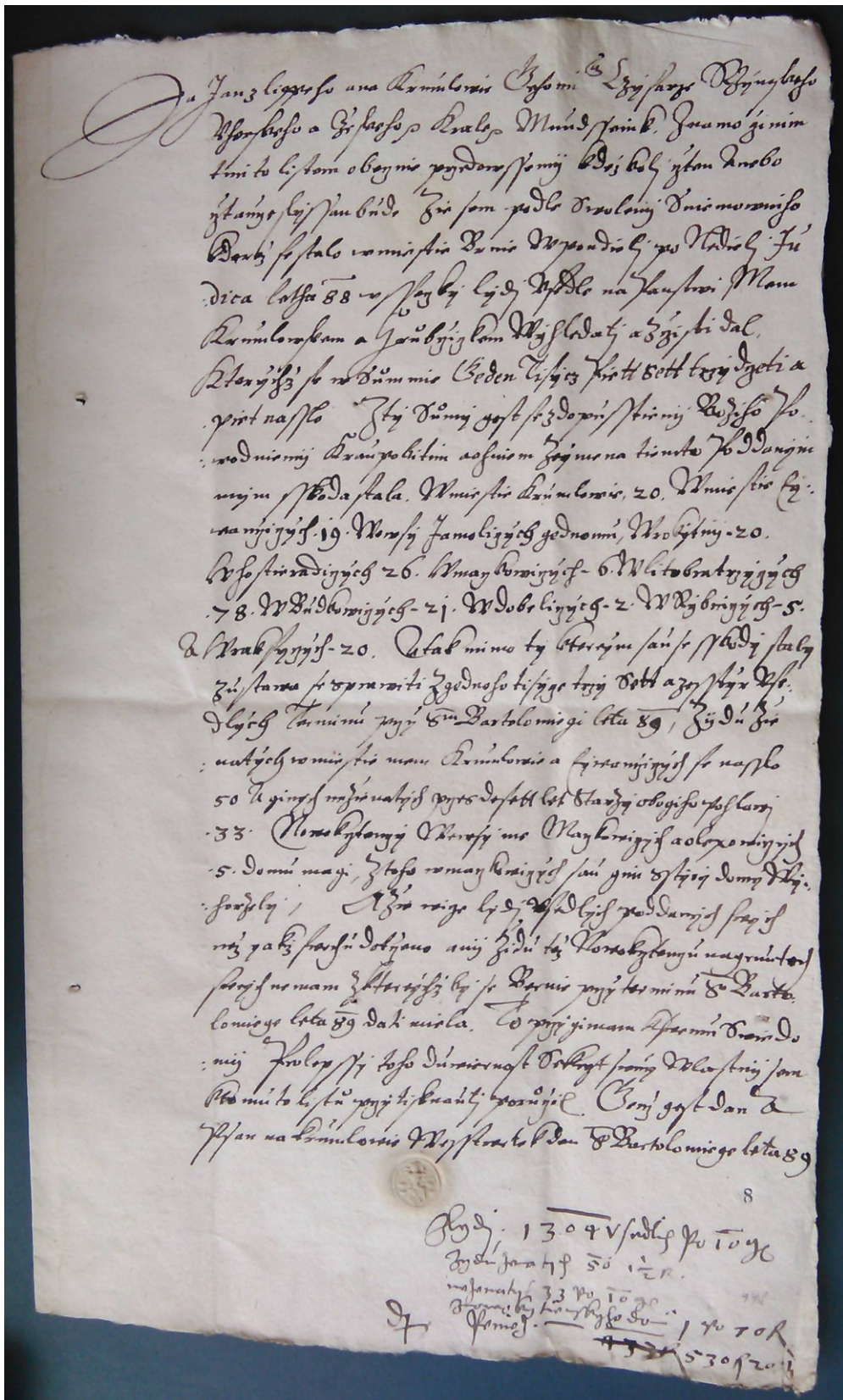
<p>fangen. Do solches Hannß Spittelmair hat erfahren/hat er im Spittal zu Nicolspurg öffentlich geredt vnd geleert/das Schwert/Kriegsteuer vnd anders mer zu erhalten. Also das der Herz Leonhart von Liechtenstain bewegt ist worden/die so sich Gemainschaffter nennen/zu suechen vnd für* sich zu bringen sampt Iren diennern dem Jacob vnd Philipp/Sich der vrsach Irer absünderung zu erkundigen/Darauff sie dem Herren Leonhart geantwort/weil sie bey Im vnd seiner gemain In vilen dingen grosse Vnordnung gefunden/Vnd gsehen haben das sie die geßt vnd frembdling nit behaupt/das Schwert vnd steuer in Krieg wöllen verthaidingen* vnd erhalten/vnd dem wort der warheit nit gmäß nachwandlen/Achten wir/es sey vrsach gnueg. Der Herz Leon-[44v]-hart aber sprach/wenn Ir nit wölt zu meiner Predicanten leer geen/vnd ein sonder* versammlung oder absünderung machen/so kan ich euch in meinem gebiet nit leiden. Die Brüeder antworteten/wir wöllen In geduldt mit gottes hilff erwarten/was der Herz vber vns Zu laßt/Theten* dem Herzn Leonharten darneben ernstlich Zusprechen/das er bedencken soll was er</p>	<p>der güeter. Hanß Spittelmair wil Krieg vnd Schwert erhalten</p> <p>Der Herz Leonhart fordert für* sich die so sich gmainschaffter nenneten/gab In Vrlob.*</p>
--	--

ZIEGLSCHMID A. J. F.: *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder*, New York 1943, s. 53

<p>Da solches Hans Spittelmair hat erfahren, hat er im Spital zu Nikolsburg öffentlich geredt und gelehrt, das Schwert, Kriegssteuer und anderes mehr zu erhalten, also, daß der Herr Leonhard von Lichtenstein bewegt ist wurden, die, so sich Gemeinshafter nennen, zu suchen und für sich zu bringen samt ihrem Diener, dem Jakob und Philipp, sich der Sach ihrer Absünderung zu erkundigen. Darauf sie dem Herren Leonhard geantwort, weil sie bei ihm und seiner Gemein in vielen Dingen groß Unordnung gefunden und gesehen haben, daß sie die Gäst und Fremdling nicht behaupt, das Schwert und Steuer im Krieg wöllen verteidigen und erhalten und dem Wort der Wahrheit nicht gemäß nachwandlen, achten wir, es sei Ursach genug. Der Herr Leonhard aber sprach: „Wenn ihr nicht wölt zu meiner Praedikanten Lehr gehn und ein sonder Versammlung oder Absünderung machen, so kann ich euch in meinem Gebiet nicht leiden.“ Die Brüeder antworteten: „Wir wöllen in Geduld mit Gottes Hilf erwarten, was der Herr über uns zuläßt.“ Täten dem Herren Leonhard darneben ernstlich zusprechen,</p>	<p>S. Spittelmair wil Krieg und Schwert erhalten.</p> <p>S. Leonhard fordert für sich die, so sich Gemeinshafter nenneten, gab ihnen Urlaub.</p>
--	--

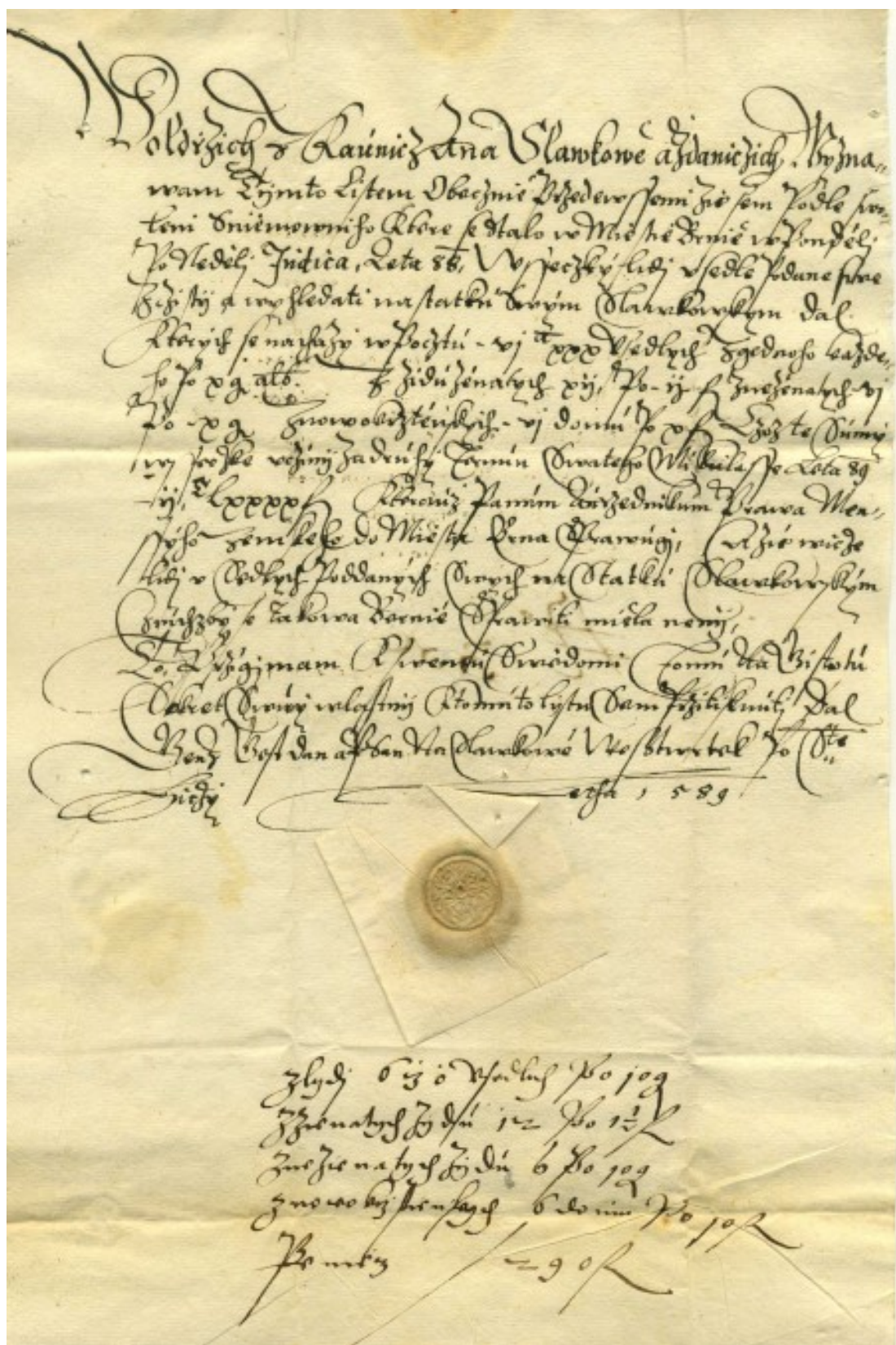
WOLKAN Rudolf: *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Viedeň 1926, s. 39

Priznávací berní list Jana z Lipého a na Krumlově z r. 1589

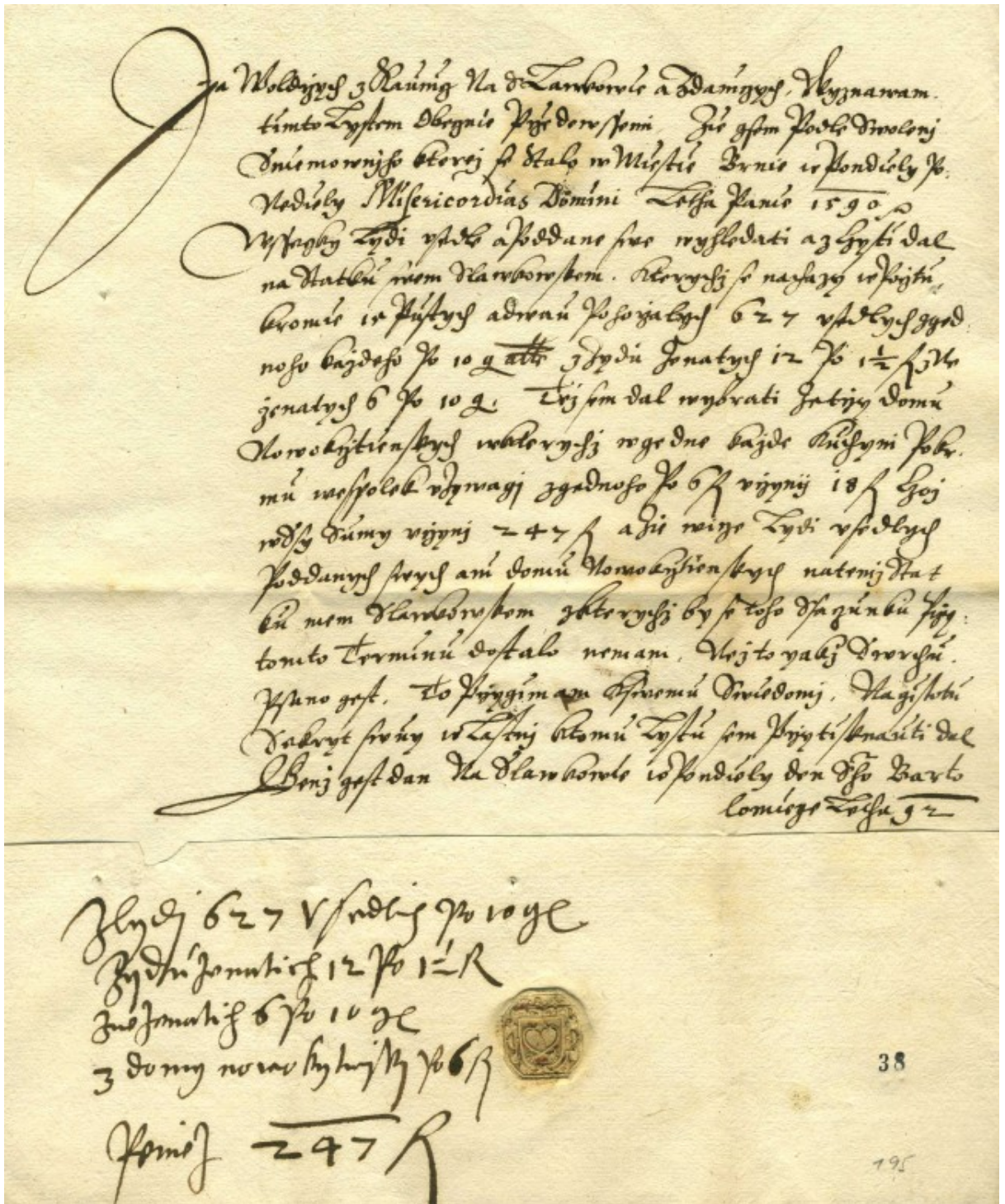
Moravský zemský archiv v Brně, Fond A 7 Priznávací berní listy, karton 11, z poddaných, páni 8 – Jan z Lipého 1589

Priznávací berní list Oldřicha z Kounic a na Slavkově a Ždánicích z r. 1589

Moravský zemský archiv v Brně, Fond A 7 Priznávací berní listy, karton 12, páni 35 – Oldřich z Kounic 1589

Priznávací berní list Oldřicha z Kounic na Slavkově a Ždánicích z r. 1592

Moravský zemský archiv v Brně, Fond A 7 Priznávací berní listy, karton 16, z poddaných, páni č. 38

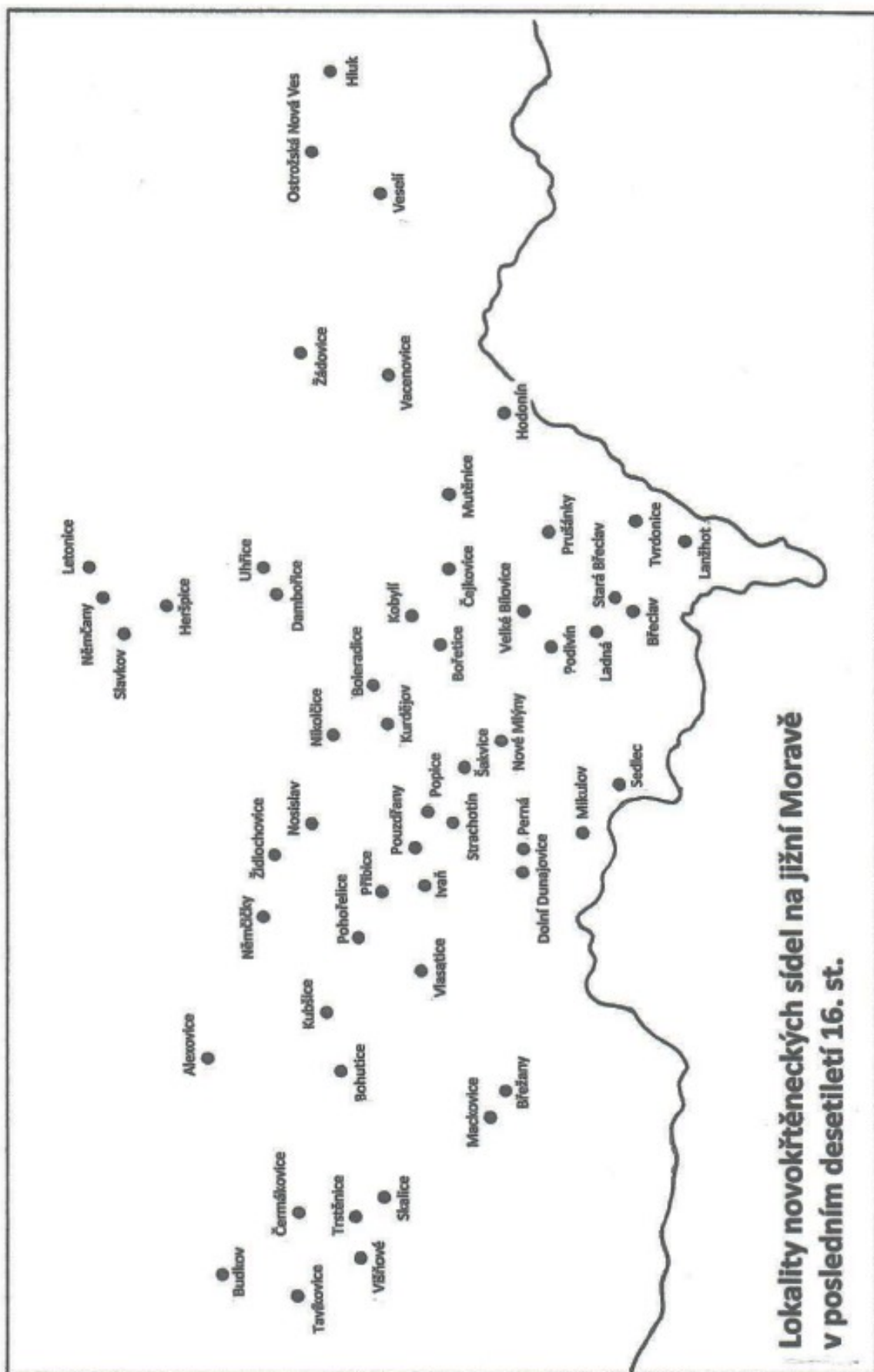
Mercatorova kopie Fabriciovy mapy Moravy z r. 1585

Kaeriova kopie Fabriciovy mapy Moravy z r. 1625

SEMOTANOVÁ Eva: *Mapy Čech, Moravy a Slezska v zrcadle staletí*, Praha 2001, s. 44 – 63

Lokality novokřtěneckých sídel na jižní Moravě v posledním desetiletí 16. st.

Přehled novokřtěneckých sídel na panstvích moravské šlechty

Poř.č.	Panství	1586	1589	1592	1596	1598/99	Sídla
1	Bohutice	1	1	1	1	1	Bohutice
2	Bořetice	1	0	0	0	N	Bořetice
3	Břeclav	9	10	7	7	7	Břeclav, Stará Břeclav, Podivín, Tvrdonice, Ladná, Velké Bílovice, Nové Mlýny
4	Břežany	1	1	1	1	1	Břežany
5	Budkov	0	0	0	0	1	Budkov
6	Čejkovice	3	3	3	2	2	Čejkovice, Prušánky, Boleradice
7	Dolní Dunajovice	0	0	0	1	1	Dolní Dunajovice
8	Dolní Kounice	5	2	2	2	2	Němčičky
9	Hodonín	2	1	2	3	5	Hodonín, Šakvice, Mutěnice, Kurdějov, Kobylí
10	Lanžhot	N	2	1	2	2	Lanžhot
11	Letonice	2	2	1	1	1	Letonice
12	Mikulov	7	4	2	2	2	Mikulov, Strachotín, Perná, Sedlec
13	Milotice	N	1	1	1	1	Vacenovice
14	Moravský Krumlov	2	1	1	2	2	Alexovice, Mackovice
15	Olbramovice	1	1	1	1	1	Kubšice
16	Skalice	2	2	1	1	1	Skalice
17	Slavkov	6	6	3	3	3	Slavkov, Heršpice, Němčany
18	Tavíkovice	1	1	1	1	1	Tavíkovice
19	Tulešice	0	0	0	1	1	Čermákovice
20	Uherský Ostroh	2	2	N	1	1	Uherský Ostroh
21	Uhřice	1	1	1	1	1	Uhřice
22	Velké Němčice	1	1	1	1	1	Popice
23	Veselí nad Moravou	1	1	1	1	1	Veselí
24	Višňové	5	2	2	2	1	Višňové
25	Vlasatice	0	0	0	1	1	Vlasatice
26	Žádovice	1	1	1	1	1	Žádovice
27	Ždánice	3	3	1	1	1	Dambořice
28	Židlochovice	8	8	7	7	5	Židlochovice, Pouzdřany, Přibice, Nosislav, Nikolčice, Pohořelice, Ivaň

Poznámka: N = nepřiznáno

Zápis z novokřtěnecké kroniky, zachycující komunikaci novokřtěnců s kardinálem Františkem z Ditrichštejna v r. 1599

In dem 99. Jahr ist Herr Franz von Dietrichstein von Rom aus Welschland wieder in Mähren ankommen. Als ihn der Papszt zu einem Kardinal und Bischofen auf Olmütz gemacht hat und wie er gen Nikolsburg kommen, hat er begehrt, daß wir ihm arbeiten sollen in allen Dingen wie zuvor, da er noch Herr auf Nikolsburg gewesen. Er begehrt uns über unser Gewissen nicht zu treiben; habe er uns vorhin Guts getan, so könne und wölle er dasselbe noch tun, so wohl als ein Herr im Land.

Herr Kardinal begehrt, ihm wie andern Herren im Land zu arbeiten.

Auf welches der Bruder Klaus Braidel alle Brüder des Worts und der Notdurft (welche auch eben ohne das zusammenkommen sollten) berufen, ihnen solches fürgehalten und zu erkennen geben. Und ist mit fleißigem, hohen und ernstlichen Erwägen darvon geredt wurden in großer Gottesfurcht, daß wir nur nicht etwan einen bösen Eingang machten der Pfafferei halber (die uns doch allweg ein Abscheuen gewesen sein und sie wie billig gemieden haben) und ist doch so viel Unterscheid zwischen ihme Herr Kardinal und andern Bischofen, die vor ihm zu Kremsier gewesen sein, und zwischen Nikolsburger und Kremsierer Herrschaft erkannt wurden. Weil er, Herr Kardinal, vorhin ein Zeit lang unser Grundherr auf Nikolsburg gewesen und auch noch sei und zu dieser Zeit neben seinem Herren Bruder, dem Herren Maximilian, sein Einkommen da habe und

Ältesten Erkenntnis auf des Herren Kardinals Begehren.

die beiden Haushaben Nikolsburg und Tracht unter seiner Herrschaft sein, in deme er (wie ein jede Obrigkeit) von uns muß angesucht und bemüht werden in Sachen, die sich täglich zutragen, darin wir einer Obrigkeit Rat haben müssen, und sollten ihme aber nicht wöllen dienen, ihn kein Obrigkeit oder Herren auf Nikolsburg sollten erkennen wöllen, sich nicht geziemen würde. Sonder von allen versammelten Brüdern erwogen wurden, daß wir ihn entweder für einen Herren und Obrigkeit erkennen oder aber von den gemeldten Haushaben unter ihme wegziehen müssen. Welches aber nicht hat mögen befunden werden, dessen genugsame Ursach haben, daß wir unter ihme wegziehen und gar keinen Dienst (wie einer Obrigkeit) erzeigen wöllen und uns selber ein solche Unruhe im Land machen sollten, das etwa auch nicht zu Gottes Preis und zu der Frommen Wohlfahrt reichen möchte.

Ward erkannt, dem Herrn Kardinal auf Nikolsburg zu arbeiten und die Mühl zu Kremsier zu bauen.

Und ist derhalben einhelliglich bewilligt wurden, daß man ihm, Herrn Kardinal, auf seine Person und seine Dienstleut und auf Nikolsburger, aber nicht auf bischöflicher Herrschaft arbeiten solle wie ein andern Herren im Land, wosfer es auch auf und von Nikolsburger Herrschaft Einkommen bezahlt werde. Darneben auch die Mühl zu Kremsier (die der Herr auf sich und auf Nikolsburger Herrschaft Einkommen zu bauen und auszahlten versprochen) dem Herren Kardinal auch bewilligt haben zu bauen, weils männiglich der Mühl notdürftig und ein allgemeines Ding ist.

Meidung der
Paffen soll wie
von Anfang her
gehalten werden.

Schriftliche Ant-
wort, wie viel dem
Kardinaln zu
dienen bewilligt.

Über sonst gar nichts weiters eingangen, auch nicht, daß es mit andern, die nach ihm Bischof sein würden, auch also gehalten oder bewilliget soll werden, mit welchen es auch die Ursach und obgemeldte Meinung gar nicht hätte, wie mit dem Herren Kardinaln; sonder soll die Meidung mit dem Bischofen und Paffen und falschen Brüdern unverrückt gehalten und nichts daran geändert werden wie von Anfang.

Also hat man auch dem Herren Kardinal schriftlich in ein Brief Antwort geben, wo der Herr das zu Gutem von uns wollte annehmen, was sein Person betrifft oder seinen Hofgesind oder Dienstleuten außer der Pafferei, es sei Stiesel, Schuh, Messer oder Uhren zu machen und was dergleichen weiters zur Notdurft sein möchte, ihm hierinnen noch dienen wollten. Desgleichen was Nikolsburger Herrschaft zu arbeiten belangt, wo es auch von und auf Nikolsburger Herrschaft Einkommen (wie wir verstehn, der Herr Kardinal sich auch dessen erboten hat) bezahlt würde, auch nach wie vorhin gegen dem Herren tun und arbeiten, wie ein andern Herren im Land.

Auch was die Kremfierer Mühl belangt (ob wir sie wohl bei den vorigen Bischofen nicht angenommen zu bauen), weiln aber dem Herren Kardinaln, wie wir verstehn, so viel daran gelegen und männiglich zu Rug und Gutem kommt, und Niemand, auch wir selbst, derselben nicht entraten können, wenn der Herr oder die Nikolsburger Herrschaft sich darum annehmen und uns darinnen versichern wollten, daß es auch von und auf Nikolsburger Herrschaft Einkommen (wie obgemeldt) bezahlt.

Desgleichen wenn der Herr Kardinal mit Tod abging (da wir doch dem Herren das Leben gunneten) und wir nicht darnach mit der Bezahlung aufgeschoben und aufs Kapitel gewiesen, sonder bei abgeredtem Beding gehandhabt würden, so wollten wirs auf ein Bered kommen lassen, wie es die Zimmerleut könnten oder trauten anzunehmen. Was aber weiter Kremfierer Herrschaft und die bischoflichen Güter betrifft, zu bauen und Meierhöf anzunehmen oder aufzurichten und was mehr sein möchte, das unserm Glauben zuwider ist, die Pafferei belangend, es sei von ihrer Kleidung oder anders mehr, das begehrt möcht werden zu arbeiten oder zu machen, da lassen wir uns gar durchaus nicht ein, so wenig als vorhin. Dann wir und unser ganz Volk dessen ein große Forcht und ein Entsetzen hätten, wann wir von dem Einkommen, die zu den bischoflichen Gütern gestiftet sein (unsers harten Diensts und sauren Arbeit) Bezahlung entpfahen sollten. Sonder wie das Gözenopfer in seinem Mißbrauch den Glaubigen ein böß Gewissen gibt und nicht recht ist, also auch sich darvon zahlen zu lassen den Glaubigen nicht recht wäre und ärgerlich sein würde. Wöllen derhalben, was wir erkennen, das wider Gott und unser Gewissen sei, nicht weiter bewilligen. Wöllen ehe eins Trübsals erwarten, was Gott über uns zulast, denn daß wir sollten unser Volk im Gewissen unruhig machen und tun, das unserm Gewissen oder Glauben nicht geziemt und vorhin nie getan hätten.

Auf welche (obgemeldte) gütige schriftliche Antwort er, Herr Kardinal, treffentlich geürzt, aufbrochen und gedruht, solchen schwächlichen Brief (wie er ihn geacht ihm schwächlich sein, weil wir ihm sein gebüh- Herr Kardinal nahm der Brüder Antwort gar übel auf und drohet heftig.
lichen Titel nicht gaben) Kai. Mitt. fürzulegen. Und unter andern Reden gesagt, wir müssen unsere Händ noch übern Kopf zusammenschlagen. Hat sich doch wieder ein wenig erholt und den Brief zerrissen und gesagt, wir sollen ihm nicht mehr schreiben oder schriftlich stellen; so wir aber je schreiben wollen, so sollen wirs seinen Dienern zustellen, daß sie es bei ihm anbringen. Und sich wiederum Guts erboten, so man ihm (wie andern Herren im Land) dienen werde. Er ist aber nicht bei einer Meinung blieben, sonder sich bald wieder gewendet.

Rudolf WOLKAN, *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1926, s. 459–461

Zápis z novokřtěnecké kroniky z roku 1614 – spor novokřtěnců s kardinálem Františkem z Ditrichštejna věci práce pro kroměřížský zámek

Kardinal zürnet
auch mit uns.

Eben damals ist auch Herr Franz Kardinal von Dietrichstein, Erbschaft auf Nikolsburg, heftig über uns erzürnt gewesen, daß wir ihme gen Krensfier im Schloß die Hafner nicht haben wollen oder können arbeiten lassen und hat unser billige Entschuldigung (daß es uns Glaubens und Gewissens halber nicht gebühr ins Bistum zu arbeiten) gar nicht im Besten aufgenommen. Da aber die ältesten Brüder berichtet wurden, daß

solcher Ofen, den der Herr Kardinal zu machen begehrt, nicht der Pfäfferei sonder in die Landstuben zu Krensfier (allda Herren Ritterstands und Praelaten, wie zu Olmütz und Brünn zusammen kommen) gehöre, haben sie, die ältesten Brüder, (in Beisein aller fürgestellten Hafner) erkennt, daß man gemeldten Ofen in die Landstuben zu Krensfier machen möge. Und aber die Hafner sich sonsten um weiter nichts ins Bistum zu arbeiten annehmen noch unterstehn sollen. Mit welchem dann der Herr Kardinal auch zufrieden gewesen und uns gern darbei gelassen.

Brüder
Erkenntnis, den
Ofen in der
Landstuben zu
Krensfier zu
machen.

Rudolf WOLKAN, *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Vídeň 1926, s. 514–515

Zápisy z novokřtěneckých kronik, týkající se panství Břeclav

1547
 Wo man
 gewonet hat
 vor dem
 grossen
 trüebfall.

IM OBGEMELTEN 47. JAR/do die Gmain an der Zal etwas
 Zugenommen hett*/der Herz die Seinigen samlet/Auch
 Platz darZu het* geben/Denn man Wonet Inn Haußhaben
 zu Schäcko -[233 225r]-witz / Popitz / Paußram / Gopßchitz /
 Pochditz/Räckschitz bey Kromaw/Zu Rupschitz/Eibant-
 schitz / Burdaw / Paulowitz / Paraditz / Pißentz / Wessle / Post-
 lawitz / Pudaßpitz / Außterlitz / Pulgern / Räckowitz / Seutz /
 Goffstal / Pillowitz / Alltenmarckt / Lundenburg / Göding /
 Scheickowitz/Vnd etwa anderer Orten mer Inn Herbrigen.
 Da mocht es der Sathan nit lang Zu sehen/Verklaget Sie
 (gleich wie den frommen Job) nach seiner Neidißchen art.

A. J. F. ZIEGLSCHMID, *Die älteste Chronik der Hutterischen Brüder*, New York 1943, s. 316

In dem 79. Jahr, in der Wochen nach Michaeli, gebot uns der Herr Lundenburg
 Herr Johann von Scherotyn und auf Lundenburg mit großem Zorn, ^{gebote uns aus}
 von all seinen Gründen auszuziehen in 14 Tagen, und wer sich darüber ^{mit großem Zorn}
 finden laß, der werde sehen, wies ihm gehn würde. Das geschah darum, ^{in 14 Tagen, da}
 daß wir ihm nicht den Zins wollten geben, den er auf ein jedes Hand- ^{wir seinen un-}
 werk, klein und groß, hätt geschlagen; auf ein Handwerk 4 fl., auf ein ^{billigen Zins nicht}
 andres 3 fl., auf etlichs zween fl., auch weniger, darnach ein Handwerk ^{wollten geben.}
 war, sollt man ihm jährlich geben aus allen Haushaben, da wir unter
 ihm wohneten; auch von jedem Bräuhaus ein Summa Geld, das wir
 aber nicht tun konnten, weil wir vorhin ein bräuchlichen Zins gaben
 von Häusern, darzu viel Robot verrichteten, sonder ehe ausziehen wollten
 und unser Haus, Hof und Güter verlassen. Als wir uns nun ernstlich
 richteten zum Auszog und etlich Häuser schon meistens ausgezogen und
 geraumt hätten bis an das Volk, da hieß uns der Herr wieder bleiben
 und nicht verrucken.

Rudolf WOLKAN, *Geschicht-Buch der Hutterischen Brüder*, Viedeň 1926, s. 399–400